

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**VÝCHOVNÉ RODIČOVSKÉ ŠTÝLY A STRATÉGIE
ZVLÁDANIA (PCI) U ADOLESCENTOV**

Diplomová práca

2012

Bc. Barbora Santorisová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

VÝCHOVNÉ RODIČOVSKÉ ŠTÝLY A STRATÉGIE
ZVLÁDANIA (PCI) U ADOLESCENTOV

Diplomová práca

Študijný program: psychológia

Školiace pracovisko: UAP – Ústav aplikovanej psychológie

Školiteľ: PaedDr. Martina Romanová, PhD.

Nitra 2012

Bc. Barbora Santorisová

Veľké poďakovanie by som chcela vysloviť mojej školiteľke PaedDr. Martine Romanovej, PhD. za jej cenné rady, odborné usmernenia, kritické pripomienky, ochotu, trpezlivosť a pomoc pri vypracovaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

SANTORISOVÁ, Barbora: *Výchovné rodičovské štýly a stratégie zvládania (PCI) u adolescentov* [Diplomová práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; UAP – Ústav aplikovanej psychológie. Školiteľ: PeaDr. Martina Romanová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister (Mgr.), Nitra: FSVaZ 2012. 58s.

Hlavným zámerom našej práce bolo poskytnúť prehľad o vnímaných rodičovských výchovných štýloch v rodine a ich význame pri výbere preferovaných copingových stratégií u adolescentov. Výskumné predpoklady boli overené na výskumnom súbore 205 študentov stredných škôl, vo veku 16 až 20 rokov. Študenti vyplnili Dotazník Adolescent o rodičoch (ADOR), aby sa ukázalo, ktoré výchovné rodičovské štýly boli vnímané adolescentami v ich rodine. Na zistenie preferencie ich copingových stratégií bol študentom administrovaný Dotazník reakcií na každodenné udalosti pre adolescentov (PCI). Výsledky potvrdili naše všeobecné očakávania, že existujú rodové rozdiely v percepcii rodičovských výchovných štýlov u adolescentov a tiež rozdiely vo vnímaní rodičovských výchovných štýlov zo strany matky a otca. Taktiež boli zistené rodové rozdiely v preferovaní copingových stratégií. Potvrdený bol aj vzťah medzi vnímanými rodičovskými štýlmi v rodine a preferenciou vo výbere copingových stratégií adolescentov.

Kľúčové slová: rodina, výchovné rodičovské štýly, copingové stratégie, adolescent

ABSTRACT

SANTORISOVÁ, Barbora: Child - rearing styles and coping strategies (PCI) in adolescents [Master's Thesis]. Constantine The Philosopher University in Nitra. Faculty of Social Science and Health Care; Institute of Applied Psychology. Supervisor: PaedDr. Martina Romanová, PhD. Educational Qualification Degree: Master. Nitra: FSaHC, 2012. 58p.

The main aim of the current paper was to provide an overview of perceived parenting styles and explore their relationship with chosen coping strategies in a group of adolescents. Research hypotheses were verified on a sample of two hundred and five high school students aged from 16 to 20 years. They completed Questionnaire of Parents' Behaviour and Adolescent's Attitude (ADOR) to find out which parenting styles were perceived by adolescents in their family. To find out a preference of their coping strategies The Proactive Coping Inventory for Adolescents (PCI) was administrated. Results confirmed our general hypotheses that there were gender differences in the perception of parenting styles and also differences in the perceived parenting styles of mother and father. Gender differences in the preference of coping strategies were also confirmed. The relationship between perceived parenting styles and the preference of coping strategies was confirmed in the group of adolescents.

Key words: family, parenting styles, coping strategies, adolescent

OBSAH

ÚVOD	9
DEFINÍCIA ZÁKLADNÝCH POJMOV	11
1.1 VÝSKUMNÝ PROBLÉM	13
1.2 RODINA	14
1.2.1 VÝCHOVA A JEJ CIELE	16
1.2.2 VÝCHOVNÁ FUNKCIA RODINY	19
1.3 VÝCHOVNÉ RODIČOVSKÉ ŠTÝLY	21
1.3.1 Autokratický (autoritatívny) výchovný štýl	23
1.3.2 Liberálny (slabý) výchovný štýl	23
1.3.3 Demokratický (integračný) výchovný štýl	24
1.3.4 Model štyroch štýlov výchovy	24
1.3.5 Model deviatich polí spôsobu výchovy	25
1.4. RODINNÉ VZŤAHY V OBDOBÍ ADOLESCENCIE	26
1.4.1 ADOLESCENT A RODINNÁ VÝCHOVA	27
1.4.1.1 Rodové rozdiely vo vzťahu medzi adolescentmi a rodičmi	28
1.4.2 RODINA AKO OCHRANNÝ A RIZIKOVÝ FAKTOR PRI VZNIKU RIZIKOVÉHO SPRÁVANIA ADOLESCENTOV	29
1.5 ZVLÁDANIE ZÁŤAŽE A COPINGOVÉ STRATÉGIE V OBDOBÍ ADOLESCENCIE	30
1.5.1 Spôsoby prístupov k problematike zvládania	30
1.5.2 STRATÉGIE ZVLÁDANIA	31
1.6 VÝCHODISKÁ K VÝSKUMNÉMU PROBLÉMU	34
1.7 VÝSKUMNÉ CIELE A VÝSKUMNÉ OTÁZKY	36
1.8 VÝSKUMNÉ HYPOTÉZY	37
2 METÓDY	42
2.1 VÝSKUMNÝ SÚBOR	42
2.2 VÝSKUMNÉ METÓDY	42
2.2.1 DOTAZNÍK ADOR	43
2.2.2 DOTAZNÍK PCI	43
2.3 ŠTATISTICKÉ SPRACOVANIE ZÍSKANÝCH DÁT	44
3.1. RODOVÉ ROZDIELY VO VNÍMANÝCH VÝCHOVNÝCH RODIČOVSKÝCH ŠTÝLOCH	45
4 DISKUSIA	56
4.1. RODOVÉ ROZDIELY VO VNÍMANÝCH VÝCHOVNÝCH RODIČOVSKÝCH ŠTÝLOCH	57
4.2 RODOVÉ ROZDIELY V PREFEROVANÝCH COPINGOVÝCH STRATÉGIÁCH	60
4.3 VZŤAH MEDZI VÝCHOVNÝMI RODIČOVSKÝMI ŠTÝLMÍ A COPINGOVÝMI STRATÉGIAMI	61
4.4 OBMEDZENIA VÝSKUMU	63
4.5 APLIKÁCIA VÝSKUMU PRE PRAX	64
ZÁVER	66

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	67
PRÍLOHY	75

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1 Model štyroch štýlov výchovy	24
Tabuľka 2: Model deviatich polí spôsobov výchovy v rodine (Čáp, 1999)	25
Tabuľka 3: Porovnanie copingových stratégií a copingových štýlov (Čáp, Mareš, 2001; In: Laurová, 2007)	32
Tabuľka 4 Zloženie výskumného súboru podľa premennej názov strednej školy	42
Tabuľka 5 Hodnotenie vnímaných výchovných štýlov otca u chlapcov a dievčat	46
Tabuľka 6 Hodnotenie vnímaných výchovných štýlov matky u chlapcov a dievčat	47
Tabuľka 7 Priemerné hodnoty Studentovho t-testu pre dva nezávislé výbery pre dotazník PCI.....	49
Tabuľka 8: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného výchovného štýlu pozitívny záujem otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory	51
Tabuľka 9: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného autonómneho výchovného štýlu otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory	52
Tabuľka 10: Pearsonov koeficient korelácie vnímaných výchovných štýlov direktivita, hostilita a nedôslednosť otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory.....	53
Tabuľka 11: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného výchovného štýlu direktivita u matky a dievčatami preferovaných copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory.....	53
Tabuľka 12 Pearsonov koeficient korelácie vnímaného nedôsledného výchovného štýlu otca, matky a copingovej stratégie zameranej na vyhýbanie sa riešeniu problému	54

„Domov je tým najsilnejším faktorom, ktorý určuje ako šťastný, bezpečný a vyrovnaný mladý človek je, ako sa správa k dospelým, kamarátom alebo deťom, ako verí sám sebe a ako reaguje na nové, alebo neznáme situácie. Bez ohľadu na to, koľko rôznych vplyvov na mladého človeka pôsobí, je vplyv domova v jeho živote najhlbší.“ (Campbell, R., 1993, s.7)

ÚVOD

Rodinní terapeuti hovoria o tom, že rodičia potrebujú ovládať dve základné schopnosti. Mali by dokázať byť ku svojmu dieťaťu láskaví a zároveň prísni. Rodič podľa nich musí dokázať v správnej chvíli aktivovať v správnej miere obidve tieto vlastnosti (Lovasová, 2006).

Od výchovy v rodine závisí spoločenský a ľudský pokrok. Dieťa si v rodine osvojuje základné ľudské vlastnosti a činnosti. Svojich rodičov najskôr pozoruje a neskôr napodobňuje odpozorované modely správania (Višňovský, 2007).

V súčasnosti je s pojmom rodina až príliš často spájané slovíčko „dysfunkčná“. Doba, v ktorej žijeme je charakterizovaná rýchlym tempom, ktorému sa človek, ktorý sa chce udržať v spoločnosti musí prispôbiť. V praxi to znamená, že rodičia, ktorí si chcú udržať miesto v práci, sú dnes omnoho viac zaneprázdnení ako to bolo v minulosti. Ľudia nemajú čas na seba a ešte menej času majú na udržiavanie interpersonálnych vzťahov.

Pojem rodičovská výchova by sme dnes mohli nahradiť pojmom masmediálna výchova, počítačová výchova, alebo výchova ulicou. Rodičia majú čoraz menej času na vytváranie a udržiavanie vreleho vzťahu so svojimi deťmi a preto sú práve tieto zdroje ich najbližšími spoločníkmi. Pomerne často je dnes skloňované slovo rozvod a neúplné rodiny, čo môžeme opäť pripísať nedostatku priestoru a času na komunikáciu, budovanie a udržiavanie vzťahov v rodine.

Na každého jedinca v spoločnosti denno-denne pôsobia rôzne stresové situácie, ktorých dopad na zdravie človeka závisí od intenzity tejto situácie, ale najmä od toho, ako sa s ňou dokáže vyrovnáť.

Cieľom našej práce je zistiť, aký význam má výchova a rodičovské výchovné štýly uprednostňované v rodine, pri voľbe preferovaných stratégií, pomocou ktorých sa

adolescenti vyrovnávajú s týmito záťažovými situáciami.

V prvých kapitolách práce sa venujeme teoretickému zadefinovaniu pojmov rodina, výchova, výchovné rodičovské štýly, obdobie adolescencie a copingové stratégie. V súvislosti s týmito pojmami sme počas štúdia literatúry sledovali teoretické a empirické východiská, na základe ktorých sme si k stanovenému cieľu práce vymedzili aj výskumný problém, výskumné otázky a hypotézy.

V empirickej časti sa venujeme opisu výskumného súboru, výskumných metód a štatistických metód, pomocou ktorých sme spracovali získané údaje.

Informácie, ktoré sme vo výskume získali, sme opísali v časti výsledky a ich vzťah k predchádzajúcim výskumom a empirickým východiskám, z ktorých sme pri stanovení výskumných hypotéz vychádzali opíšeme v časti diskusia. V tejto časti práce sme sa venovali aj našim podnetom pre možnosti ďalšieho výskumu a návrhom pre aplikáciu získaných poznatkov pre psychologickú a pedagogickú prax.

DEFINÍCIA ZÁKLADNÝCH POJMOV

Pre lepší prehľad čitateľa o témach, ktorým sa budeme venovať si v tejto časti stručne definujeme základné pojmy. Podrobnejšie ich budeme opisovať v ďalších kapitolách našej práce.

Rodina a výchova

Definície rodiny rozdeľujú Guráň a Filadelfiová (1995) do troch skupín:

- Prvá vychádza z tzv. krížového základu, čo znamená, že je definovaná existenciou dvoch základných vzťahov. Prvým je vzťah medzi pohlaviami, heterosexuálny vzťah medzi mužom a ženou, prevažne vo forme manželstva a druhým je vzťah medzi generáciami, teda vzťah detí a rodičov.
- Druhá skupina vychádza len z jedného vzťahu, ktorý je „rodinotvorný“ – vzťah rodiča a dieťaťa.
- Tretia skupina zahŕňa najvoľnejšie názory, ktoré hovoria o rodine ako priestore výchovy dieťaťa.

Rodina je spoločensky schválená forma trvalého spolužitia osôb, ktoré spája pokrvný zväzok, manželský zväzok, alebo adopcia. Je miestom výchovy a socializácie človeka, ale aj miestom starostlivosti o jeho zdravý telesný a najmä duševný vývin (Rozinajová, 1992).

Výchovný proces predstavuje vzájomný vzťah rodičov a detí, pričom za základné činitele sú považované vzťah matka – dieťa a celková povaha rodinnej výchovy a rodinného prostredia (Kapucian, 2007).

Rodinná výchova predstavuje komplex podnetov rodinného života so socializačno-výchovnými účinkami. Spoločnosť výchovnú činnosť rodiny, ako inštitúcie uznáva, ba priam vyžaduje, nie ako jej právo, ale ako povinnosť (Rozinajová, 1992).

V porovnaní s výchovou v škole, je výchova v rodine podstatne emocionálnejšia, individuálnejšia a intímnejšia. Rodinná výchova je založená na princípe vzájomnej lásky, porozumenia a spolupatričnosti (Rozinajová, 1992).

Výchova v rodine môže mať rôzne podoby, ktoré sa prejavujú v správaní rodičov, vzťahom rodič – dieťa, ale aj v podobe požiadaviek, ktoré sú na dieťa kladené. Tieto podoby odborne nazývame výchovné rodičovské štýly.

Citové väzby v rodine a komunikácia medzi rodičmi a deťmi sú základom ďalšieho života mladých ľudí. Práve rodina je miestom, ktoré pomáha aktivizovať záujmy a formovať hodnotovú orientáciu každého jedinca. Rodina predstavuje bio – psycho-sociálny model, ktorý stále hľadá miesto v spoločnosti, kým spoločnosť ho neustále ovplyvňuje a formuje. Rodina funguje spoľahlivo len za podmienok, že sú uspokojené požiadavky každého jej člena. Na to, aby tieto požiadavky mohli byť splnené, musia byť v prvom rade splnené jej základné úlohy a funkcie, ktoré si bližšie špecifikujeme v ďalšej časti našej práce (Kapucian, 2007).

Stratégie zvládania

Táto téma je neodmysliteľne spojená s pojmom stres, ktorému sa v našej práci nebudeme bližšie venovať. S pojmom stres sa stretávame v množstve výskumov, v množstve publikácií a preto nepovažujeme za dôležité znovu ho na tomto mieste rozoberať.

Nás naopak zaujíma to, ako sa ľudia so stresom vyrovnávajú a ako naň reagujú. Výskumy sledujúce túto problematiku sledujú, aké činitele ovplyvňujú spôsob, ktorým sa jedinec so stresom vyrovnáva. Sledujú, či uprednostňuje aktívne riešenie problémovej situácie, alebo radšej pasívne očakáva pomoc od niekoho iného.

Pod pojmom zvládanie (coping) rozumieme snahu riadiť, tolerovať, minimalizovať vnútorné a vonkajšie požiadavky, ktoré sú kladené na človeka a zároveň ho namáhajú a prevyšujú zdroje ktoré má k dispozícii (Lazarus, Cohen, 1994).

Za copingovú stratégiu teda autori považujú vypracovaný plán k dosiahnutiu určitého cieľa, ktorý vedie ku zníženiu záťaže.

Kebza (2005) hovorí o troch skupinách stratégií:

- Stratégia orientovaná na problém,
- Stratégia orientovaná na emócie,
- Postupy spadajúce pod vyhýbavé správanie.

Na zvládanie záťaže a teda na výber copingovej stratégie majú vplyv mnohé činitele. Patria medzi ne napríklad osobnostné charakteristiky, schopnosti človeka a prostredie, v ktorom žije. My sa v našej práci budeme venovať vplyvu prostredia rodiny, v podobe spomínanej výchovy, na výber copingových stratégií v skupine adolescentov.

1.1 VÝSKUMNÝ PROBLÉM

Téma výchovy a výchovných rodičovských štýlov, ako aj témy zvládania stresu a obdobie adolescencie, boli do dnešného dňa preskúmané z rôznych uhlov pohľadu, využitím rôznych metodík a v rámci rôznych výskumných súborov.

Témou našej diplomovej práce sú výchovné rodičovské štýly, ktoré budeme skúmať v súvislosti s copingovými stratégiami v populácii adolescentov.

Uvedomujeme si, že táto téma nie je až taká výnimočná, pretože sa jej okrem nás venovalo už mnoho iných autorov.

Výskumný problém, ktorým sa budeme v empirickej časti zaoberať a ku ktorému budeme zbierať informácie v rámci teoretickej časti, sme si postavili na otázke, či existuje vzťah medzi výchovnými štýlmi, ktoré adolescenti vnímajú u svojich rodičov a ich význame pri voľbe preferovaných copingových stratégií.

Istým špecifikom tejto práce je voľba výskumných metód, pretože sme sa nestretli s výskumom, ktorí by ich v rámci tejto témy používal súčasne. Jedná sa o dotazník ADOR, ktorý je v našich podmienkach pomerne známy, aj keď možno nie je pri výskumoch až tak uprednostňovaný a o dotazník PCI, ktorý sa vo výskumoch, s ktorými sme sa v súvislosti s touto témou stretli, takmer nepoužíva.

1.2 RODINA

„Rodina je primárnym kontextom ľudskej skúsenosti, od kolísky až po hrob.“ (Sobotková, 2001, s.9)

V súčasnosti existuje množstvo definícií pojmu rodina, ale ani po preštudovaní rôznych zdrojov, nie je možné nájsť univerzálnu definíciu. Môžeme súhlasiť s tvrdením, že definovanie rodiny nie je jednoduché a je nesprávne, pokiaľ budeme brať do úvahy iba pokrvné príbuzenstvo, alebo legislatívu. Príkladom takejto definície je definícia R. D. Lainga (Pernerová 1999), ktorý pod pojmom rodina vidí zoskupenie ľudí, ktoré sa vyznačuje súžitím v určitom časovom období. Osoby v tomto zoskupení sú v pokrvnom, alebo manželskom príbuzenstve. V súčasnosti však nemôžeme ignorovať skutočnosť, že mnoho rodín je rozvedených, deti sú vychovávané novými partnermi, ktorí nemusia byť v manželskom zväzku s ich biologickým rodičom, a zároveň pripomíname osvojené, alebo adoptované deti, ktoré taktiež vychovávajú rodičia, s ktorými nie sú pokrvne spojené.

Podobne Labáth et al. (2001) charakterizuje rodinu ako prirodzenú skupinu zloženú z dvoch dospelých jedincov opačného pohlavia a z detí, ktoré spolu splodili. Rodina je tiež spoločenská skupina, ktorá čelí sérii vývinových úloh. Tieto sa líšia na základe kultúrnych rozdielov, ale majú univerzálne korene (Minuchin, 1974). Rodinu ako intímny vzťahový systém, charakteristický časovo priestorovým ohraničením, v ktorom si členovia vytvárajú spoločný život v časovo trvalom priestore, z ktorého sú vylúčené iné osoby a je vytvorený na základe vzájomných záväzkov a spoločných cieľov opisuje K.A Schneewind (1986, 2000, In: Oravcová a kol. 2007).

V novšom ponímaní hovorí o rodine Matoušek (2003), ktorý ako rodinu akceptuje aj skupinu ľudí, ktorá sa ako rodina deklaruje, v podobe vzájomnej náklonnosti a minimálne v niektorej fáze svojho vývinu, zdieľa spoločnú domácnosť. Oravcová a kol. (2007) sa stotožňujú s definíciou podľa Plaňavu (1994), ktorý vidí rodinu ako štruktúrovaný celok, ktorého náplňou, ale zároveň zmyslom a cieľom, je utvárať stabilný a bezpečný priestor pre zdieľanie, reprodukciu a produkciu života.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že samotný pojem rodina by mohol byť predmetom výskumu, pretože takto by sme v definíciách mohli pokračovať donekonečna. To, či si kladieme podmienku, aby rodinu tvorili manželia, alebo manželia a deti, ktoré spolu splodili, alebo pre začlenenie do rodiny stačí, že jej členovia zdieľajú spoločnú domácnosť,

by mohlo byť predmetom do rozsiahlej diskusie. Naším cieľom nie je nájsť univerzálnu definíciu a preto nechávame možnosť, aby si čitateľ vybral tú, ktorá je jemu najbližšia.

Vágnerová (1999) hovorí o dvoch typoch rodín. Prvým typom je orientačná rodina, do ktorej sa dieťa narodí a druhým typom je rodina, ktorú si v dospelosti z vlastnej vôle založí. Tento typ sa nazýva prokreačná rodina.

Základnou funkciou orientačnej rodiny je poskytnúť dieťaťu podmienky pre zdravý vývin osobnosti. Jedná sa o zjednodušený model sveta, kde dieťa nadobúda prvé skúsenosti. Orientačná rodina mu zároveň poskytuje možnosť overiť si reakcie iných ľudí na svoje správanie, čím mu zabezpečuje základnú sociálnu skúsenosť. (Oravcová, 2007)

Podľa zloženia delí Rozinajová (1992) rodinu na:

- a) obojstrannú
- b) jednostrannú

Obojstranná rodina môže byť jednoduchá (tvoria ju bezdetní manželia), alebo úplná, do ktorej patria rodičia a deti v období, kým nie sú dospelé a nemajú vlastnú domácnosť.

Jednostranná rodina je jednoduchá (bez manželského páru a detí, tvorí ju osamelý, bezdetný človek), alebo neúplná (chýba v nej jeden z rodičov, deti žijú len s jedným rodičom) (Rozinajová, 1992).

Šatánek (2004a) hovorí o rodine ako o spoločenskej inštitúcii, od ktorej spoločnosť očakáva zabezpečenie vývinu jednotlivcov, na ktorom je založený úspešný rozvoj celej spoločnosti. Ako základné funkcie rodiny, ktorými plní spoločnosťou určované úlohy, opisuje funkcie: (Šatánek, 2004a, Dunovský, 1986, In: Koteková, 1998)

- biologicko-reprodukčnú,
- ekonomickú,
- emocionálnu,
- ochrannú,
- výchovnú.

My sa v našej práci budeme podrobnejšie zaoberať práve výchovnou funkciou rodiny, ktorú spomenieme v ďalšej kapitole.

Šatánek (2004b) vo svojej práci upozorňuje na demografické zmeny, ku ktorým došlo

v posledných rokoch v postsocialistických krajinách. Jedná sa o zmeny, ktoré majú vplyv na výchovu a situáciu detí v rodine. Kompolt (2001. In: Šatánek, 2004b) považuje za najdôležitejšie redukciiu štruktúry rodiny na maximálne dvojgeneračnú, posun manželstiev do vyššieho veku a teda vyšší vek pri narodení prvého dieťaťa, pokles natality a tiež skutočnosť, že v súčasnosti takmer tretina detí do pätnásť rokov žije len s matkou, alebo po rozvode rodičov v novej rodine. Fenoménom v súčasnosti nie sú ani deti narodené mimo manželstva. Šatánek upozorňuje na fakt, že tieto demografické zmeny sa odzrkadľujú v ďalších zmenách v rodine. Pre našu prácu sú významné najmä nasledujúce:

- Redukuje sa čas na výchovu detí, čo je dôsledkom stúpajúceho nároku na rodičov v práci a v živote (napr. tlak na zvýšenie kvalifikácie, požiadavka celoživotného vzdelávania zamestnancov a pod.)
- Strata kohezivity a patriarchálnosti v rodine, ústup rituálov, pokles účasti starých rodičov na výchove, čím sa narúša preberanie vzorcov správania medzi generáciami.
- Do rodiny vstupujú masmédiá, ktoré znižujú čas vzájomnej komunikácie medzi členmi rodiny a produkujú vzory pre dezintegráciu hodnôt.
- Narušenie integrity rodiny, zmena celkového životného spôsobu (pribúdajú rodiny, ktoré viac komunikujú vo dverách a prostredníctvom odkazov, ako osobne), deti sú stále viac odkázané sami na seba, rodičia majú menej času na vlastnú relaxáciu a oddych, ako aj na čas strávený s deťmi.
- Posun v hodnotovej orientácii – honba za majetkom.
- Vzrastajú demokratizačné tendencie, zmena postavenia ženy v rodine, posuny v rolách. Autori upozorňujú na skutočnosť, že výchova na demokratických princípoch je pomerne náročná. (Zelina, 1994, Novotná, 1994, Kraus, 1998, In: Šatánek, 2004b).

1.2.1 Výchova a jej ciele

Výchova predstavuje veľmi zložitý proces a o pojme výchova hovoria rôzne teórie. Neexistuje všeobecná teória výchova, ktorú by sme mohli uplatniť u všetkých detí, pretože každé dieťa je individuálna osobnosť, ktorá má svoje individuálne vlastnosti. Rozinajová (1988) hovorí o výchove, ako o jednej z najdôležitejších spoločenských úloh, ktorá je

cieľavedome organizovaným procesom, v ktorom sa vedome a zámerne sleduje, aby si dieťa osvojilo určité poznatky, vedomosti a zručnosti a aby boli rozvíjané aj dobré návyky a city. O výchove, ako pôsobení zvonku dovnútra podľa abstraktného modelu človeka hovorí Kosová (1993, In: Lobbová, 2007), ktorá tvrdí, že dieťa si má zvnútorniť vopred určené ciele a normy a prijať ich za svoje. Kritériom úspechu vychovávaného je podľa autorky naplnenie predstáv rodičov o jeho možnostiach a schopnostiach a nie schopnosti samotné.

Cieľom výchovy je ideál, ktorý chceme dosiahnuť výchovným pôsobením. Pri jeho dosahovaní jednotlivé výchovné zložky napomáhajú rozvíjať aj jednotlivé stránky osobnosti – rozumovú, citovú a vôľovú. Cieľom z hľadiska rozumovej stránky osobnosti je osobnosť, ktorá rozumom ovláda svoje pudy a správanie. Táto osobnosť je schopná cieľavedome a uvedomele konať a žiť podľa platných spoločensko-mravných noriem. Rozumová stránka osobnosti sa rozvíja v prakticko-pracovnej činnosti. Cieľom výchovy z hľadiska citovej stránky je výchova vyšších mravných a estetických citov vo vzťahu k iným ľuďom. Úlohou citovej výchovy je rozvíjať kladné city a potláčať záporné a zároveň utvárať rovnováhu medzi citovou a rozumovou oblasťou. Cieľom výchovy z hľadiska vôľovej stránky osobnosti je vychovať osobu schopnú čeliť prekážkam, osobnosť spoľahlivú a disciplinovanú v práci i v osobnom a rodinnom živote (Rozinajová, 1992).

Dobson (1995) upozorňuje na skutočnosť, že ak pod pojmom výchova chápeme cieľavedomú a systematickú starostlivosť, o zdravý telesný, duševný a duchovný rozvoj človeka, máme čo doháňať. Dôvodom je fakt, že v súčasnosti sa v rodinách pojem výchova zúžil len na uspokojovanie základných biologických potrieb dieťaťa. Prokopová (1999) vidí problém v tom, že v súčasnosti rodičia vychovávajú deti tak, že sa im snažia dať to najlepšie. Touto problematikou sa zaoberajú napríklad aj Helus (2009) a Morrish (2003), ktorí tvrdia, že rodičia sa snažia vychovávať dieťa podľa toho, čo pre svoje dieťa považujú za najlepšie, ale naopak, pravdou je, že mnoho problémov spojených s výchovou má príčinu vo výchove samotnej. Morrish vidí ako možnú príčinu, problém otázky slobody voľby, ktorý bol otvorený v 80. a 90. rokoch. V tomto období prevládal názor, že deti by mali mať rovnaké práva ako dospelí a väčšiu možnosť rozhodovať o sebe. Výsledky ukazujú, že deti sú náchylné v prípade možnosti voľby rozhodnúť sa pre nezodpovedné správanie, čoho výsledkom je, že v súčasnosti sa rodičia a učitelia sťažujú na nerešpektovanie autority zo strany detí. Podľa Prokopovej (1999) sa dieťa v takejto situácii

stotožňuje s ponúkanou mocou a vytvára si na jej základe svoj imidž. Nemecká psychologička Mevesová (In: Prokopová, 1999) vidí korene bezohľadnosti detí v materiálnom blahobyte, ktorý je dôvodom zakrpatenia pravých hodnôt.

Rozinajová (1992) hovorí o tom, že riadenie výchovného procesu si žiada, aby rodič dobre poznal prirodzené vnútorné podmienky, získané vedomosti a skúsenosti dieťaťa, aby vedel, ktoré vlastnosti má výchovou rozvíjať a ktoré naopak potláčať.

Autorka zároveň upozorňuje, že rodič musí v záujme úspešnosti výchovy:

- ujasniť si hlavný cieľ výchovy a s zároveň čiastkové ciele a úlohy, ktoré smerujú k jeho naplneniu,
- cieľavedome riadiť výchovný proces,
- vybrať starostlivo zo systému výchovných metód a prostriedkov,
- rešpektovať a dodržiavať výchovné zásady,
- poznať čo najlepšie vnútorné podmienky (danosti a dispozície) dieťaťa (Rozinajová, 1992).

Chrebetová (1994, In: Višňovský, 2007) poukazuje na to, že význam a znaky rodinnej výchovy sa dajú odvodiť od významu a znakov samotnej rodiny. Autorka rozdeľuje význam rodiny do dvoch rovín. Prvá rovina spočíva vo význame rodiny pre človeka ako takého. Rodina ho učí základným sociálnym zručnosťami, ktoré bude potrebovať pre svoj život. Druhá rovina predstavuje význam rodiny pre spoločnosť, ktorá je tvorená jedincami, ktorí vyrastali v rodine.

Z uvedených rovín Chrebetová odvodila nasledujúce znaky rodinnej výchovy:

- Prvotná, sociálna – rodina je primárne spoločenské prostredie a teda aj výchova v nej je primárnou a sociálnou.
- Dlhodobá, celoživotná – začína narodením a končí smrťou človeka.
- Jedinečná, neopakovateľná – každá rodina je iná, má iný životný štýl a iný spôsob výchovy.
- Individuálna, založená na silných emocionálnych väzbách – v každej rodine sa vychováva bytosť, ktorá sa líši od iných ľudí.
- Personálna – každý rodič pozná svoje dieťa najlepšie a preto svoju výchovu

zameriava v prospech jeho osobného vývinu v jedinečnú a plnohodnotnú osobnosť.

- Komplexná – výchova pôsobí komplexne na rozvoj osobnosti dieťaťa.
 - Jednotná – je dôležitá najmä v rodinách s väčším počtom detí, vyznačuje sa súladom a jednotnými požiadavkami kladenými na dieťa a tiež rovnakým zastúpením obidvoch rodičov na výchove detí.
 - Primeraná – v kladení požiadaviek vzhľadom k veku, pohlaviu a individualite dieťaťa.
 - Spravodlivá – spočíva v spravodlivom udeľovaní pochvál a trestov dieťaťu.
 - Bezpodmienečná – rodičia dieťaťu bez podmienok dávajú lásku a starostlivosť.
 - Spontánna – spočíva v poskytovaní okamžitej spätnej väzby na správanie dieťaťa.
- (Višňovský, 2007)

Višňovský (2007) vo svojej publikácii uvádza aj nasledovné chyby, ktorých sa rodičia dopúšťajú podľa Repáňa (1980):

- prehnaná láska,
- nedostatok rodičovskej lásky,
- neusporiadaný rodinný život,
- nadmerná ctižiadostivosť rodičov,
- nervozita a napäté ovzdušie v rodine.

1.2.2 Výchovná funkcia rodiny

Výchovná funkcia je nezastupiteľnou a rozhodujúcou funkciou rodiny. Úroveň výchovnej práce v rodine, modely správania a uplatňovanie rolí otca a matky, majú vplyv na kvalitu osobnosti dieťaťa. V škole je potom na čo nadviazať a má sa čo rozvíjať (Kapucian, 2007). Úlohou výchovnej, resp. socializačno-výchovnej funkcie rodiny je vytvoriť dieťaťu podmienky pre úspešný proces socializácie. Dieťa by si malo vďaka úspešnému plneniu tejto funkcie rodičmi, osvojiť spoločenské normy, hodnoty, postoje, vzorce správania, ale aj schopnosti a zručnosti, ktoré sú potrebné pre jeho začlenenie sa do spoločnosti (Oravcová, 2007).

Z výskumu pracovníkov Katedry pedagogiky a psychológie FHV UMB v Banskej Bystrici vyplynuli určité nedostatky v kvalite rodičovskej výchovy. Tieto sa prejavili najmä v nerešpektovaní základných potrieb a práv dieťaťa. Výskum ďalej ukázal, že podmienkami úspešnej socializácie dieťaťa v rodine sú (Šatánek, 2004a):

- primerané emocionálne podnetné prostredie, ktoré zodpovedá individuálnym potrebám dieťaťa,
- rešpektovanie dieťaťa ako samostatnej bytosti,
- poskytovanie vhodného modelu kvalitnej interakcie a komunikácie (napr. medzi rodičmi),
- primerané prejavy lásky a uznania dieťaťu.

Kapucian (2007) hovorí o negatívnych tendenciách v rodinnej výchove. Podľa jeho názoru medzi ne patrí:

- výchova založená na zákazoch a príkazoch, pretože potláča prirodzenosť dieťaťa a zbavuje ho samostatnosti;
- citovo chladný postoj rodičov k dieťaťu, ale naopak aj príliš rozmaznávajúca výchova;
- výchova založená na projekcii seberealizačných plánov dieťaťa, rodičia si musia uvedomiť, že dieťa má svoje právo rozhodnúť sa;
- extrémne vysoké požiadavky na dieťa – dieťa žije pod tlakom, stráca radosť z činnosti;
- ochranársky postoj – uberá dieťaťu zo samostatnosti;
- protichodnosť rodičovských požiadaviek, nedôslednosť, improvizácia – vzbudzuje to neistotu dieťaťa;
- zanedbávanie rodičovskej výchovy;
- preferovanie niektorého z detí, alebo dávanie súrodenca za vzor ostatným deťom;
- „kupovanie“ si dieťaťa prostredníctvom darčiekov, aby rodič zakryl svoje nedostatky;
- tvrdý agresívny prístup k dieťaťu a prísne tresty.

1.3 VÝCHOVNÉ RODIČOVSKÉ ŠTÝLY

Pojem výchovný štýl, používaný najmä v nemeckej literatúre, je v súčasnosti nahrádzaný pojmom „spôsob výchovy“, ktorý je považovaný za širší a výstižnejší (Valihorová, 2011). Spôsob výchovy je podľa autorky celkové pôsobenie všetkých zainteresovaných členov, emocionálne vzťahy medzi dospelými a deťmi, ale tiež emocionálna klíma, náročnosť úloh kladených dieťaťu a spôsob ich kontroly. Pod pojem spôsob výchovy podľa autorky spadajú aj výchovné prostriedky a metódy, pôsobenie vychovávateľa a spôsob, akým naň dieťa reaguje. My sa v našej práci vzhľadom k jej názvu budeme držať označenia výchovné rodičovské štýly.

Spôsoby pomocou ktorých rodičia dieťaťu niečo objasňujú, vysvetľujú, alebo hodnotia sa nazývajú metódy. Višňovský (2007) klasifikuje výchovné metódy do troch kategórií:

- metódy pôsobiace na intelekt (metódy presvedčania a vysvetľovania),
- metódy pôsobiace na vôľu (metódy cvičenia a navykania),
- metódy pôsobiace na city (metódy mravného hodnotenia správania a konania dieťaťa).

Pod pojmom metódy na zastavenie nevhodného správania dieťaťa Vikartovský (199, In: Višňovský, 2007) označuje metódu nasýtenia, metódu substitúcie a metódu nezlučiteľných alternatív.

Rozinajová (1992) vo svojej knihe hovorí o úplnej rodinnej výchove, na ktorej sa podieľajú obidvaja rodičia a o neúplnej rodinnej výchove, kedy z dôvodu úmrtia, alebo rozvodu výchovu detí zabezpečuje iba jeden z rodičov.

Existujú rôzne pomenovania a rôzne delenia výchovných rodičovských štýlov. V literatúre sa najčastejšie stretávame s nasledujúcimi tromi:

- Autoritatívny štýl (autoritársky, dominantný, autokratický)
- Liberálny štýl (laissez-faire, slabé vedenie, voľný, permissívny)
- Demokratický štýl (partnerský, sociálne integratívny, kooperatívny).

O ďalších troch typoch výchovných rodičovských štýloch hovorí na základe svojich výskumov Baumrind (1982). Identifikovala autoritatívny, autoritársky a zhovievavý štýl.

Maccoby a Martin (1983) k nim pridali ešte nedôsledný výchovný štýl.

Ďalšie modely výchovy, rozdelené na základe emocionálnej klímy v rodine uvádza E. Bagdy (1983, In: Višňovský, 2007). Hovorí o:

- harmonickej výchove,
- liberálnej výchove,
- ctižiadostivej výchove,
- nadmerne ochrannej výchove,
- chladnej, demokratickej výchove,
- zanedbávajúcej výchove,
- drilovej výchove,
- disharmonickej výchove.

Rozinajová (1992) opisuje nasledujúce typy rodinnej výchovy:

- autoritatívna,
- nadmerne zhovievavá,
- nekompromisná,
- degradujúca,
- úzkostlivá,
- výchova bez lásky,
- preferujúca rodinná výchova,
- hypersenzitívna,
- laxná,
- pedocentricky zameraná,
- patologická rodinná výchova

Autorka zároveň rozlišuje z hľadiska podnetov rodinnú výchovu:

- optimálnu,
- presýtenú,
- jednostrannú,
- chudobnú.

V nasledujúcich riadkoch si bližšie opíšeme niektoré zo štýlov výchovy, ktoré registrujeme ako častejšie spomínané v literatúre, alebo výskumoch autorov, zaoberajúcich sa touto problematikou.

1.3.1 Autokratický (autoritatívny) výchovný štýl

Pre tento štýl sú typické najmä príkazy a tresty, rodičia majú len malé pochopenie pre potreby a túžby dieťaťa. Deti majú malý priestor pre samostatné rozhodovanie sa. Deti vychovávané autokratickým výchovným štýlom sú submisívne, závislé a málo iniciatívne osobnosti, niekedy z nich vyrastú osoby agresívne voči autoritám. Dieťa sa pri tomto štýle výchovy zvykne podriaďovať autoritám a prijíma ich názory, vo všeobecnosti je menej aktívne (pretože nechce riskovať trest), býva úzkostnejšie a menej tolerantné k druhým osobám. V skupine rovesníkov sa však jeho potlačovaná aktivita zosilní a správa sa nevhodným spôsobom (Voborníková, 2009; In: Svobodová, 2010).

1.3.2 Liberálny (slabý) výchovný štýl

V rodinách, kde rodičia uprednostňujú liberálny výchovný štýl sa na deti nekladú takmer žiadne požiadavky a v prípade, že sú nejaké vyslovené, neočakáva sa ich dôsledné splnenie. Takýto prístup často spôsobuje, že deti prestanú rešpektovať svojich rodičov (Čáp, Mareš, 2007). Rodičia sa nezaujímajú o záujmy, zážitky, alebo radosti svojich detí a nedostatok svojho záujmu kompenzujú v podobe darčiekov, alebo peňazí. Deti vychovávané takýmito rodičmi bývajú neisté, nedôverujú svojim schopnostiam, nedokážu si stanoviť životné ciele a nezvyknú si vo svojom živote na prekonávanie prekážok (Voborníková, 2009; In: Svobodová, 2010).

Podľa Čačku (2000) sa tento štýl vyznačuje minimálnymi nárokmi a kontrolou, ale môže znamenať aj bezradnosť rodičov, ktorí nechápu správanie svojich detí (napr. v období

adolescencie) a preto sa ich nesnažia už nijako ovplyvňovať.

1.3.3 Demokratický (integračný) výchovný štýl

Býva považovaný za najlepší výchovný štýl, pretože predstavuje istú kombináciu liberálneho a autokratického výchovného štýlu. Rodičia, ktorí používajú tento štýl výchovy, podporujú priaznivé charakterové rysy (sebaovládanie, vytrvalosť) a kladú na svoje dieťa primerané požiadavky, pričom ho berú ako právoplatného člena rodiny, ktorý má zároveň aj svoje povinnosti, na plnení ktorých trvajú. U detí sa rozvíja svedomitosť a celková stabilita osobnosti. Demokratická výchova je dôsledná, ale jemná. Vzťahy medzi rodičmi a deťmi v demokratických rodinách sú priateľské a vo výchove sa nepoužívajú prísne tresty. Pravidlá existujú, ale na ich dodržiavanie sa dbá v súlade s potrebami všetkých členov rodiny (Voborníková, 2009; In: Svobodová, 2010).

1.3.4 Model štyroch štýlov výchovy

Tento model býva často citovaný v angloamerickej literatúre. Jeho autori (Baumrind, E. E. Maccoby, J. A. Martin in Maccoby, Martin 1983) ho vyvinuli v období, keď sa začalo pracovať s dimenzionálnymi modelmi spôsobu výchovy. Tieto modely vymedzujú dve nezávislé dimenzie – dimenziu emočného vzťahu a dimenziu riadenia a poukazujú na význam emočného vzťahu rodičov k deťom a na spôsob, akým sú na deti kladené požiadavky, ako aj na spôsob ich kontroly.

Model štyroch štýlov výchovy uvažuje o rodičoch odmietajúcich, alebo akceptujúcich a tieto prejavy emočného vzťahu kombinuje so spôsobom výchovného riadenia. Výsledné štýly výchovy uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Model štyroch štýlov výchovy

Rodičia	Odmietajúci	Akceptujúci
Nároční a kontrolujúci	Autoritársky štýl	Autoritatívne vzájomný
Nenároční a nekontrolujúci	Zanedbávajúci štýl	Zhovievavý štýl

Autoritársky štýl – rodičia sú nároční, kontrolujúci a zároveň odmietajúci. Nerešpektujú potreby dieťaťa.

Autoritatívne vzájomný – rodičia nároční a kontrolujúci, ale zároveň láskaví a akceptujúci prania dieťaťa.

Zanedbávajúci štýl – charakterizuje ho ľahostajnosť rodičov. Tí nekladú na dieťa žiadne nároky, neprejavujú dostatočný záujem o dieťa a niekedy sú až odmietaví a citovo chladní vo vzťahu k svojmu dieťaťu.

Zhovievavý štýl – rodičia prijímajú svoje dieťa, poskytujú mu emočnú podporu a porozumenie, predkladajú mu len malé, alebo žiadne požiadavky, čo znamená, že dieťa má len slabo stanovené hranice (Gillernová, 2004).

1. 3.5 Model deviatich polí spôsobu výchovy

S výchovnými štýlmi pochádzajúcimi z tohto modelu pracuje Dotazník spôsobov výchovy v rodine od Čápa a Boscheka (1994). Keďže s týmto dotazníkom pracuje množstvo výskumov na Slovensku a v Čechách rozhodli sme sa stručne spomenúť aj do tohto modelu patriace výchovné rodičovské štýly.

Tento model pracuje s dimenziou emočného vzťahu, ktorý môže byť vnímaný ako kladný, záporný, alebo stredný a s dimenziou riadenia, ktoré môže byť silné, stredné, slabé, alebo rozporné. Kladná a záporná zložka emočného vzťahu a miera požiadaviek a voľnosti sa vzájomne skombinovali a vzniklo tak deväť polí spôsobov výchovy, ktoré môžeme vyčítať z tabuľky 2 (Gillernová, 2004; Svobodová, 2010).

Tabuľka 2: Model deviatich polí spôsobov výchovy v rodine (Čáp, 1999)

Riadenie	Silné	Stredné	Slabé	Rozporné
Emočný vzťah				
Záporný	1. výchova autokratická, tradičná patriarchálna		2. liberálna výchova s nezáujmom o dieťa	3. pesimálna forma výchovy
Záporne – kladný	9. emočne rozporná výchova, jeden z rodičov zavrhuje, druhý extrémne kladný, alebo dieťa je s ním v koalícii			
Kladný	4. výchova prísna a pritom láskavá	5. optimálna forma výchovy so vzájomným porozumením a primeraným riadením	6. láskavá výchova bez požiadaviek a hraníc	7. rozporné riadenie, relatívne vyvážené kladným emočným vzťahom
Extrémne kladný			8. kamarátsky vzťah, dobrovoľné dodržiavanie noriem	

V opise výchovných štýlov podľa rôznych delení a teórií by sme mohli pokračovať ešte dlho, ale keďže táto problematika je preberaná vždy, keď sa autor venuje téme rodina, nebudeme jej venovať v našej práci viac priestoru.

Aká je teda správna rodinná výchova? Podľa Rozinajovej (1992) nesmie byť príliš autoritatívna, ale ani príliš zhovievavá, mala by byť pretkaná láskou k dieťaťu, porozumením, dôslednosťou a primeraným kladením požiadaviek. Takáto výchova sa prejaví v podobe citovo vyrovnaných, veselých, usilovných, poslušných a statočných detí.

1.4. RODINNÉ VZŤAHY V OBDOBÍ ADOLESCENCIE

Prvá ucelená koncepcia, ktorá sa snažila vysvetliť adolescenciu, ako vývinové obdobie, bola teória G.S. Halla (1844-1924). Tento „otec adolescentov“, ako ho zvyknú označovať, hovorí o adolescencii, ako o nevyhnutnom a dramatickom strete protikladných tendencií v človeku (Macek, 2003).

Obdobie adolescencie je obdobím najintímnejších priateľských vzťahov, lások, ale aj sklamaní. Deti dospievajú, majú svoje tajomstvá a záujmy a nachádzajú sa v životnom období, kedy sa rozhoduje o ich profesijnej orientácii a zároveň sa pripravujú na povolanie a založenie rodiny (Višňovský, 2007).

Obdobie adolescencie označuje obdobie medzi detstvom a dospelosťou. Väčšinou býva vymedzené pre vek 15-20 rokov, hoci niektorí autori uvádzajú rozdiel v podobe 1 až 2 rokov. Jedná sa o obdobie, v rámci ktorého sa v živote človeka odohráva veľké množstvo biologických, psychických a sociálnych zmien. Nástup tohto obdobia býva spájaný s plnou reprodukčnou zrelosťou. V období adolescencie sa obvykle ukončuje telesný rast. Koniec adolescencie býva spájaný skôr so psychologickými, ako biologickými kritériami. Pre splnenie vývinových cieľov je dôležité dosiahnutie osobnej autonómie (Macek, 2003).

Macek (2003) delí obdobie adolescencie na:

- ranú (10/11-13 rokov)
- strednú (14-16 rokov)
- neskorú (17-20/22 rokov)

My sa budeme v empirickej časti venovať práve adolescentom z posledného spomenutého obdobia a preto si ho v krátkosti bližšie opíšeme.

Obdobie neskorej adolescencia

Obdobie, ktoré sa začína vo veku 17 rokov a jeho ukončenie je individuálne podmienené. Ako najčastejšie udávaný sa vyskytuje vek 20-22 rokov. Adolescenti sa snažia porozumieť sami sebe, nájsť si miesto v spoločnosti a premýšľajú o budúcnosti, ktorú majú pred sebou. Je to obdobie charakteristické pre skúšanie nových vecí, vyhľadávanie nových zážitkov, obdobie, kedy jedinec zisťuje čo ho zaujíma a naplňa a kedy uskutočňuje svoju profesijnú prípravu.

Toto obdobie je obdobím osamostatňovania sa od rodičov, minimálne po ekonomickej stránke. Adolescenti si v tejto fáze svojho vývinu hľadajú zamestnanie, rozvíjajú intímnejšie vzťahy s jedincami opačného pohlavia, niektorí vstupujú do manželského zväzku a stávajú sa rodičmi. Dôležitou skutočnosťou je, že adolescent v tomto období dosiahne plnoletosť a s ňou právo rozhodovať sám o svojom živote a zároveň preberá zodpovednosť za svoje činy (Kováčová, 2006).

Erikson (1968, In: Macek, 2003) považoval za základnú vývinovú úlohu pre obdobie adolescencie vybudovať si vzťah adolescenta k sebe samému a vytvorenie identity. Adolescent v tomto období hľadá odpovede na otázky „kto som ja?“, „kam patrí?“, „čoho som súčasťou?“, „odkiaľ pochádzam?“ a „kam smerujem?“. Splnenie tejto vývinovej úlohy je charakteristické práve pre obdobie neskorej adolescencie.

1.4.1 Adolescent a rodinná výchova

Veľký vplyv na život adolescenta má vzájomný vzťah medzi ním a rodičmi. Práve v tomto období je potrebné, aby vnímal určitý pocit slobody a nezávislosti, ale zároveň videl v rodičoch „bezpečné zázemie“ (Noom, Dekovićová, Meeus, 1999).

Z pohľadu rodinnej výchovy je obdobie adolescencie najdôležitejším obdobím. V tomto období majú deti svoje povinnosti, záujmy, kamarátov a sú členmi formálnych a neformálnych skupín. Deti v tomto období sú málo kritické voči sebe, ale naopak nadmierne kritické voči dospelým, čo sa stáva častým podnetom pre konflikty vo vzťahu

rodič – dieťa, ale aj medzi rodičmi samotnými. Pre toto obdobie je dôležité, aby si rodičia uvedomili, že ich deti sa stávajú dospelými a upravili spôsob výchovy, ktorý doteraz uplatňovali (Višňovský, 2007).

Podľa Steinberga (1993) si rodičia uvedomujú, že výchovné metódy, ktoré na ich dieťa pôsobili v minulosti, prestávajú fungovať, ale nevedia si vysvetliť prečo. Až po zavedení nových metód sa členovia rodiny cítia opäť komfortne.

Nevylučujúc dôležitosť všetkých výchovných štýlov, v tomto období sa javia ako potrebné poskytovanie podpory, riadenia a tiež určitá miera direktivity zo strany rodičov (Steinberg, 1993).

Vzťahom v rodine v rôznych životných obdobiach a teda aj v období adolescencie sa venuje množstvo výskumov. Je dôležité si uvedomiť, že hoci všeobecnou tendenciou je vidieť správanie detí, ako výsledok rodičovskej výchovy, socializácia prebieha dvojsmernou cestou. V praxi to znamená, že agresívne správanie dieťaťa môžeme považovať za výsledok rodinnej výchovy, kde rodičia používajú fyzické tresty, ale zároveň sa musíme venovať aj možnosti, že agresivita detí môže viesť rodičov k použitiu fyzických trestov (Steinberg, 1993).

1.4.1.1 Rodové rozdiely vo vzťahu medzi adolescentmi a rodičmi

Aj táto problematika bola do dnešného dňa sledovaná z rôznych uhlov pohľadu. Väčší rozdiel bol však vnímaný v rozdieloch medzi rodičmi, ako medzi deťmi. To znamená, že sa nepreukázali významné zmeny vo vzťahoch s matkou medzi chlapcami a dievčatami, ale bol zaznamenaný rozdiel vo vzťahu detí s otcom a matkou.

Jedným z najlepších výskumov v tejto oblasti bol podľa Steinberga (1993) výskum Younissa a Smollarovej (1985), ktorí zistili, že adolescenti mali bližší vzťah s matkou a bolo pre nich príjemnejšie preberať svoje problémy práve s ňou. Otcovia boli vnímaní, ako autorita, ku ktorej si chodili skôr pre „objektívne“ informácie (napr. pomoc s úlohou a pod.). Tieto zistenia autori odôvodnili tým, že práve matka trávi s dieťaťom väčšinu času v jeho prvých rokoch života, čo medzi nimi vytvára väčšie emocionálne puto (Steinberg, 1993).

O tomto tvrdení by sa dalo v dnešnej dobe polemizovať, pretože už nie je striktné zaužívané, že matka je tá, ktorá sa stará o dieťa a otec je živiteľom rodiny. V súčasnosti sa čoraz častejšie používa pojem rodičovská dovolenka a matky sú tie, ktoré sa rozhodnú pre

venovanie sa kariére. Aj z tohto dôvodu považujeme za prínosné sledovať v našom výskume ako sa zmenilo vnímanie úlohy otca v porovnaní so staršími výskumami.

1.4.2 Rodina ako ochranný a rizikový faktor pri vzniku rizikového správania adolescentov

Lemme (2000, In: Vaníčková, 2007) považuje obdobie adolescencie pre súčasných mladých ľudí za náročnejšie prechodné obdobie, v porovnaní s minulosťou. Ako možné dôvody vidí predĺženie tohto obdobia, narastajúci rozdiel medzi biologickou a sociálnou zrelosťou, náročnejšou prípravou na rolu dospelého, rozklad podporného systému a väčšiemu prístupu k riskantnému a život ohrozujúcemu správaniu.

Práve náročnosť tohto obdobia, v spojení s konfliktami v rodinách, býva predpokladom pre vznik rizikového správania adolescentov.

Mnoho autorov považuje rodinné prostredie ako významne ovplyvňujúce adolescentov pri užívaní návykových látok. Najčastejšie vidia negatívny vzor práve v tejto primárnej sociálnej skupine.

Nejasné pravidlá týkajúce sa správania dieťaťa, nedostatok času na dieťa, prehnaná prísnosť rodičov, nedostatočné citové väzby dieťaťa, schvaľovanie alkoholu a drog u detí, duševná choroba rodiča, zneužívanie návykových látok u rodičov, alebo iných príbuzných, malé očakávania od dieťaťa, jeho podceňovanie, ale aj časté sťahovanie dieťaťa, považujú Nešpor a Csémy (1997, In: Višňovský, 2007) za činitele týkajúce sa rodiny, ktoré môžu zvýšiť riziko užívania drog u adolescentov.

Keďže množstvo výskumov poukazuje na rodinu ako rizikový faktor, používali autori výskumov o tejto problematike za dôležité pripomenúť rodičom, že rodina môže byť v tomto prípade aj preventívnym faktorom.

Višňovský (2007) ako ochranné faktory spojené s rodinným prostredím definuje:

- silné puto medzi deťmi a ich rodinami,
- rodičov, ktorí sú dieťaťu prirodzenou autoritou a silným identifikačným vzorom a zároveň poskytujú dieťaťu vhodný model správania,
- jasné pravidlá,

- funkčnú rodinu,
- primeranú starostlivosť a dostatok času na dieťa,
- spoluprácu rodičov pri výchove detí,
- dobré hodnoty v rodine,
- primerané a jasné očakávania rodičov od dieťaťa,
- rodičov, ktorí vytvárajú pre dieťa priestor pre kvalitné záujmy a záľuby,
- fungujúce medzigeneračné vzťahy...

1.5 ZVLÁDANIE ZÁŤAŽE A COPINGOVÉ STRATÉGIE V OBDOBÍ ADOLESCENCIE

Poznatky z predchádzajúcich kapitol nás vedú k presvedčeniu, že dospievanie je neodmysliteľne spojené s rôznymi druhmi záťaže, s ktorou sa adolescenti vyrovnávajú pomocou rôznych zdrojov, schopností a postupov. Čím adaptívnejšie stratégie zvládania využívajú adolescenti, tým je ich reakcia na stres efektívnejšia a o to menšia je pravdepodobnosť, že dôjde k ich maladaptívnemu správaniu.

1.5.1 Spôsoby prístupov k problematike zvládania

Copingom, alebo stratégiami zvládania a stresom sa v súčasnosti taktiež zaoberajú mnohé výskumy. Táto problematika bola do dnešného dňa preskúmaná z rôznych uhlov pohľadu, v rámci štúdií, ktoré sa líšia zameraním, prístupom k tomuto problému, cieľom výskumu, ale aj v použitých výskumných metódach. Tieto práce prinášajú množstvo definícií a teórií zvládania (Ficková, 1993).

Baumgartner (2001) delí prístupy k zvládaniu stresu na: dispozičný, situačný a interakčný.

Dispozičný prístup - chápe zvládanie ako stabilnú predispozíciu reagovať na stres istým spôsobom. Človek si vytvára pre neho typický spôsob pre zvládanie stresu a ten následne uplatňuje aj v ďalších situáciách. Pre tento prístup je charakteristická intraindividuálna stabilita a interindividuálne diferencie v preferovaní stratégií zvládania. (Baumgartner, 2001)

V prípade **situačného prístupu** sa copingové reakcie v priebehu času a situácií menia a sú determinované typom situácií. Tento prístup predpokladá existenciu skupín s podobnými stresovými situáciami, pre ktoré sú charakteristické určité copingové stratégie. (Baumgartner, 2001)

Interakčný prístup chápe správanie ako funkciu neustáleho procesu interakcií osoby a situácií. Determinujúcimi faktormi sú kognitívne, motivačné a emočné faktory jednotlivca a dôležitú úlohu zohráva aj psychologický význam situácie. Konkrétna copingová odpoveď závisí na povahe záťažovej situácie, od environmentálnych obmedzení a zdrojov, ale aj od osobnosti, schopností a potrieb jednotlivca (Baumgartner, 2001).

Parkesová (1984; In: Baumgartner, 2001) sledovala charakteristiky prostredia, v ktorom sa stresogénne situácie vyskytujú. Výsledky ukázali, že v rôznych psychosociálnych prostrediach sa objavujú rôzne copingové stratégie. V rodinnom prostredí ľudia častejšie vykazovali zvládanie zamerané na emócie, kým v pracovnom prostredí prevláda na problém zamerané zvládanie.

Riešenie životných problémov rozdeľuje Křivohlavý (1994) do troch skupín:

- riešenie problému heuristickým spôsobom,
- riešenie problému pomocou obranných mechanizmov,
- zvládanie stresu pomocou súboru vhodných stratégií.

Do prvej skupiny patria tie prístupy, v ktorých adolescent sám objavuje nové spôsoby a nové cesty zvládania. Predpokladom k použitiu heuristického prístupu sú pre jedinca riešiteľné úlohy a hlavný dôraz je kladený na podnecovanie vlastného myslenia.

Ďalšie dva prístupy sa využívajú, v porovnaní s heuristickým, v tých situáciách, ktoré sa pre adolescenta javia ako neriešiteľné. Rozdiel medzi nimi je v ich rôznom vzťahu k realite. Kým obranné mechanizmy sa javia iluzórne, stratégie zvládania berú ohľad na realitu a rešpektujú ju.

V našej práci venujeme pozornosť práve poslednej spomenutej skupine stratégií.

1.5.2 Stratégie zvládania

Stratégie zvládania záťaže, alebo copingové stratégie /tento pojem budeme používať my), predstavujú rôzne spôsoby, ktorými človek pristupuje k zvládaniu stresových situácií. Podľa Čápa a Mareša (2001; In: Laurová, 2007) môže mať coping dve základné podoby.

Jedná sa o stratégie a štýly.

Stratégie zvládania predstavujú zvláštnosti procesu zvládania, kým copingový štýl je vo väčšej miere určený osobnostnými zvláštnosťami a dispozíciami jedinca. Základné charakteristiky copingových stratégií a štýlov usporiadali autori do nasledovnej tabuľky:

Tabuľka 3: Porovnanie copingových stratégií a copingových štýlov (Čáp, Mareš, 2001; In: Laurová, 2007)

Porovnávaná charakteristika	Copingové procesy, stratégie	Copingový štýl
pôvod	vrodený i získaný	prevažne vrodený
psychologický základ	aktuálne uvažovanie, myslenie, hodnotenie, jednanie	osobnostné dispozície, rysy k uvažovaniu a jednaniu
stabilita	malá	veľká
dynamika zmien	veľká	malá
vzťah k záťažovým situáciám	situačne špecifické jednanie	transsituačné jednanie
motivačné aspekty	výrazné	slabšie
viazanosť na kontext	veľká	malá
povaha diagnostikovanej činnosti	konkrétna, špecifická, jedinečná	obvyklá, bežná, typická

V súčasnej odbornej literatúre možno nájsť veľké množstvo klasifikácií copingových stratégií.

Najbazálnejšou reakciou na záťaž je reakcia agresie, alebo úniku. Od týchto dvoch reakcií môžeme odvodzovať konfrontačné a únikové stratégie zvládania, teda aktívne a pasívne stratégie (Bratská, 2001).

Faktorovou analýzou bola vytvorená kategorizácia copingových stratégií od autorov Schwarzer a Taubert (2002; In: Svobodová, 2010), ktorí odlišovali:

- Reaktívne zvládanie – hlavnou úlohou je kompenzácia, alebo prijatie škody za minulé, alebo súčasné stresové situácie a predpokladom pre jeho použitie je odolnosť adolescenta a viera vo svoje schopnosti. Takéto správanie môže byť orientované na problém, na emócie a na sociálna vzťahy.
- Anticipačné zvládanie – zameranie na udalosť, ktorú môže adolescent predpokladať, ale ešte nenastala. Môžeme ho označiť aj ako zvládanie rizík a za jeho zdroj býva považovaná viera v schopnosť zvládnuť situáciu.
- Preventívne zvládanie – podobne ako anticipačné, aj toto je založené na viere

v schopnosť zvládnuť situáciu. V tomto prípade sa však jedná o pokus pripraviť sa na neisté udalosti, ktoré by mohli vzniknúť vo vzdialenejšej budúcnosti. Na rozdiel od anticipačného, toto správanie je vyvolávané racionálnym záujmom o možné nebezpečenstvo a nie situačnou úzkosťou.

- Proaktívne zvládanie – v porovnaní s predchádzajúcimi je toto zvládanie pozitívne, pretože kým tie sa vzťahovali k hrozbám a stratám, proaktívne zvládanie sa vzťahuje k dosahovaniu cieľov predstavujúcich výzvu a možnosť osobného rastu adolescenta. Je založený na viere v schopnosť jedinca pokračovať v začatej práci aj za nepriaznivých podmienok (Schwarzer a Taubert 2002; In: Svobodová, 2010).

Greenglassová et al. (1999; In: Ruiselová, 2009) hovorili o tradičnom chápaní stresu – copingu – ako o reaktívnom, teda o niečom, čo súvisí s minulosťou a upozorňovali na význam proaktívneho zvládania stresu ešte pred Schwarzerom a Taubertom. V porovnaní s reaktívnym, toto smeruje do budúcnosti a je zamerané na vybudovanie si osobných zdrojov, ktoré umožnia dosiahnutie cieľov a osobný rast v budúcnosti. Pre proaktívne zvládanie je tiež charakteristická pozitívna motivácia, kedy jednotlivec hodnotí problémovú situáciu skôr ako výzvu.

Keďže v empirickej časti budeme pracovať s Greenglassovej metódou, jednotlivé škály v tomto delení opíšeme v kapitole „Výskumné metódy“ pri opise Dotazníka reakcií na každodenné udalosti. Autorka definuje proaktívne stratégie zvládania stresu nasledovne:

- *Proaktívny coping*
- *Reflektívny coping*
- *Strategické plánovanie*
- *Preventívny coping*
- *Vyhľadávanie inštrumentálnej opory*
- *Vyhľadávanie emočnej opory*
- *Vyhýbanie sa riešeniu problému* (Ficková; In: Ruiselová, 2009).

1.6 VÝCHODISKÁ K VÝSKUMNÉMU PROBLÉMU

Sobotková (2001) upozorňuje, že psychológia sa dlhé obdobie zaoberala ľudským jedincom bez toho, aby venovala väčší záujem prostrediu, v ktorom jedinec vyrastá a žije. Svedčí o tom aj skutočnosť, že až do 70. rokov 20. storočia sa vývinová psychológia pozerala na rodinu iba periférne a výskum sa zameriaval prevažne na vývoj psychických procesov dieťaťa (White, Woollet, 1992, In: Sobotková, 2001).

Považujeme za dôležité skúmať výchovné rodičovské štýly, pretože práve tie sa v interakcii s ďalšími podmienkami zúčastňujú na formovaní celkovej osobnosti dieťaťa.

Na dôležitosť rodinného prostredia poukazuje Gecková (1998; In: Kováčová, 2008). Dieťa podľa nej potrebuje vnímať pozitívny záujem zo strany rodičov. Valihorová (2011) uvádza výsledky viacerých autorov, ktoré svedčia o tom, že spôsob výchovy ovplyvňuje rôzne vlastnosti osobnosti vychovávaného dieťaťa. Konkrétne hovorí o vplyve výchovného štýlu na stabilitu – labilitu, pričom u rodín s kladným emočným vzťahom prevláda emocionálna stabilita a citová rovnováha, zatiaľ čo výrazná emocionálna labilita, neistota, alebo podráždenosť sa prejavuje v rodinách, kde sú záporné emočné vzťahy k deťom. Výchova má vplyv aj na charakter dieťaťa. Kladný emočný vzťah buduje u vychovávaného dieťaťa napríklad svedomitosť, altruizmus, alebo vytrvalosť, kým deti, ktorých rodičia ku nim mali prevažne extrémne záporný emočný vzťah sa prejavovali nedostatkom vytrvalosti, vykazovali aj nedostatky v sociálnych kontaktoch, boli nesvedomité a agresívne. V súvislosti s našou prácou môžeme na základe uvedeného predpokladať, že adolescenti, ktorí vnímajú pozitívny výchovný štýl používajú lepšie copingové stratégie, ako adolescenti, ktorí vnímajú napríklad direktívny, alebo nedôsledný výchovný štýl.

V súčasnosti sa mnoho autorov venuje skúmaniu vplyvu rodiny a výchovných rodičovských štýlov na zvládanie stresu u adolescentov. Jedným z aspektov týchto výskumov bolo skúmanie rodových rozdielov vo výchovných rodičovských štýloch.

Doterajšie štúdie priniesli do výskumnej oblasti množstvo prínosných informácií. Šramová a kol. (2004) uskutočnili výskum hodnotenia štýlu výchovy, uplatňovaného v rodine adolescentov, kde použitím metodiky ADOR u adolescentov vo veku 15-19 rokov dospeli k nasledujúcim záverom:

- Dievčatá vnímali vyššiu mieru pozitívneho záujmu otca a chlapci vyššiu mieru hostility a direktivity, teda znaky autoritárskeho výchovného štýlu.

- V adolescencii sú dôležití obaja rodičia. Chlapci môžu byť v tomto veku menej ovplyvňovaní emóciami v rodine. Dievčatá vnímali vyšší nedôsledný štýl zo strany matky.
- So stúpajúcim vekom sa hodnotenie pozitívneho výchovného štýlu otca zvyšovalo (Šramová a kol., 2004).

V rámci množstva výskumov boli sledované aj rodové rozdiely v stratégiách zvládania.

Napríklad Lovaš (1997) a Matud (2004) zistili, že ženy majú tendenciu zvládať stresové situácie využitím emocionálne orientovaných stratégií a vyhýbania sa. Podobne Gurňáková (2000) hovorí, že ženy sa orientujú viac na emócie a častejšie vyhľadávajú inštrumentálnu a emočnú sociálnu oporu, zatiaľ čo muži sa orientujú viac na problém.

Podľa štúdie Baumgartnera a Frankovského (1997; In: Laurová, 2007) sa ženy výraznejšie orientujú na hľadanie sociálnej opory, muži naopak vo väčšej miere siahajú k únikovým reakciám.

Janke a Erdmannová (2003; In: Laurová, 2007) zistili u žien preferenciu stratégií ako je potreba sociálnej opory, úniková tendencia, perseverácia, rezignácia, sebaobviňovanie, náhradné uspokojenie a vyhýbanie sa. Muži vykazovali častejšie stratégie podhodnotenie a odmietanie viny. Celkovo skórovali ženy vyššie v oblasti negatívnych stratégií.

Výskum Širůčku, Širůčkovej a Macka (2007; In: Kováčová, 2008) preukázal, že vnímaná vrelosť rodičov pôsobí ako protektívny faktor vo vzťahu k rizikovému správaniu. Naopak, hostilita a nedostatok citovej opory od rodičov, povzbudzuje deti k užívaniu drog a dysfunkčným copingovým stratégiám (Johnson, Padina, 1991; In: Kováčová, 2008).

Podobne Wolfradt a jeho kolegovia (Wolfradt et. al., 2003) zistili, že vnímaná rodičovská náklonnosť – autoritatívny a zhovievavý výchovný štýl - bola pozitívne spojená s aktívnym copingom a negatívne korelovala s anxiitou. Vzťah medzi výchovným rodičovským štýlom a stratégiami výkonu sledoval so svojimi spolupracovníkmi aj Aunola (2000). Výsledky ukázali, že adolescenti, ktorí vnímali autoritatívny výchovný štýl, používali vo vyššej miere adaptívne stratégie na dosiahnutie úspechu a zároveň sa u nich objavovalo nižšie očakávanie neúspechu, nižšia pasivita a irelevantné správanie. Naopak u adolescentov s nedôslednými rodičmi, boli zistené maladaptívne stratégie, charakteristické vyššou mierou irelevantného správania a pasivity. O dôležitosti rodičovského prístupu pri výchove detí, ako o prediktore schopnosti detí reagovať na stresové situácie hovoria Miller, Dilorio a Dudley (2002). Ich výskum poukazuje na

skutočnosť, že adolescenti, ktorí vnímajú zhovievavý výchovný štýl majú intenzívnejšie negatívne reakcie na hypotetické situácie, ktoré by mohli vyvolať konflikt. Výsledky tiež hovoria o intenzívnejších reakciách zo strany chlapcov.

Rodičovským štýlom v súvislosti s copingom sa venovali vo svojom výskume aj Dusek a Danko (1994). Sledovali copingové stratégie vzhľadom k autoritatívnemu, autoritárskemu, zhovievavému a nedôslednému výchovnému štýlu. Adolescenti, ktorých rodičia uprednostňovali zhovievavý a autoritatívny štýl používali častejšie na problém orientované správanie, kým v skupine, ktorá vnímala zhovievavý a nedôsledný štýl výchovy prevažovali kognitívne copingové stratégie. Zhovievaví a podporujúci rodičia boli spájaní so správaním orientovaným na problém a neústupní a kontrolujúci rodičia s nižším na emócie zameraným správaním a tiež nižším kognitívnym copingom. V porovnaní s ostatnými, adolescenti, ktorí prijímajú relatívne vrelú výchovu od oboch rodičov, vykazujú nižšiu súvislosť so stresujúcimi udalosťami s príznakmi depresie. Naopak, spojenie sa ukázalo medzi stresom s príznakmi depresie u adolescentov, u ktorých bola vyžadovaná tvrdá disciplína zo strany otca aj matky (Wagner, et. al. 1996).

Odmietavá výchova vnímaná u oboch rodičov bola vo výskume Meestersa a Murisa (2004) spájaná s pasívnymi copingovými stratégiami.

Bednar a Fischer (2003) považujú za dôležité zistenie, že na adolescentov, ktorí vnímajú autoritatívny výchovný štýl rodičov, majú podľa výsledkov výskumu väčší vplyv rodičia, ako rovesníci. Je teda pravdepodobné, že tento výchovný štýl a teda vrelosť a správne nastavenie limitov zo strany rodičov, vedie deti pozitívnym smerom a umožňuje im menej podliehať vplyvu rovesníkov.

1.7 Výskumné ciele a výskumné otázky

Na základe preštudovanej literatúry sme si stanovili hlavný cieľ výskumu: zistiť, aký význam má výchovný štýl v rodine pri voľbe preferovaných copingových stratégií u adolescentov.

Špecifikovaním tohto cieľa sme sa dopracovali k nasledovným čiastkovým cieľom:

C1: Zistiť výchovné rodičovské štýly, ktoré vnímajú adolescenti vo svojich rodinách.

C2: Zistiť copingové stratégie adolescentov a rodové rozdiely v ich preferenciách.

C3: Zistiť, či sa niektoré výchovné rodičovské štýly vyskytujú častejšie v závislosti od pohlavia a tiež s konkrétnymi copingovými stratégiami.

Výskumný problém:

Aké sú stratégie zvládania stresu u adolescentov v kontexte percipovaných výchovných rodičovských štýlov?

Výskumné otázky:

Na základe uvedeného výskumného problému a stanovených cieľov výskumu sme sformulovali nasledujúce výskumné otázky:

VO₁: Existuje rozdiel medzi vnímanými rodičovskými výchovnými štýlmi u chlapcov a dievčat?

VO₂: Aké sú preferované copingové stratégie adolescentov vzhľadom na rodové rozdiely?

VO₃: Vyskytujú sa niektoré copingové stratégie častejšie vo vzťahu s určitým výchovným rodičovským štýlom?

1.8 Výskumné hypotézy

V súlade s výskumnými východiskami nášho problému a ich empirickými výsledkami predpokladáme platnosť nasledujúcich hypotéz.

Na základe výskumu Šramovej a kol. (2004) a Lajčiakovej a Zaťkovej (2004), predpokladáme rodové rozdiely vo vnímaných rodičovských štýloch. Konkrétne sme si stanovili nasledovné hypotézy:

VH1: Predpokladáme, že existujú rozdiely v percipovaných výchovných štýloch medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.1} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „pozitívny záujem“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.2} Predpokladáme, že existujú rozdiely v „nedôslednom výchovnom štýle“ u matky medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.3} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „hostilita“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.4} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „direktivita“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

Čo sa týka preferovaných copingových stratégií u adolescentov predpokladáme v súlade s vyššie uvedenými výskumami Lovaša (1997), Matuda (2004), Baumgartnera a Frankovského (1997; In: Laurová, 2007), Janke a Erdmannovej (2003; In: Laurová, 2007) rodové rozdiely v preferovaných stratégiách:

VH2: Predpokladáme, že existujú rozdiely v preferovaných copingových stratégiách medzi chlapcami a dievčatami.

H_{2.1} Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhľadávanie emočnej opory“.

H_{2.2}: Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhľadávanie inštrumentálnej opory“.

H_{2.3}: Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhýbanie sa riešeniu problému“.

Najdôležitejšou otázkou nášho výskumu, vzťahom medzi preferovanými copingovými stratégiami a výchovnými rodičovskými štýlmi, sa zaoberali z vyššie uvedených autorov napríklad Johnson, Padina, 1991 (In: Kováčová, 2008), Dusek a Danko (1994), Miller, Dilorio a Dudley (2002), Meestersa a Murisa (2004), Širůčku, Širůčkovej a Macka (2007; In: Kováčová, 2008). Ich výskumy nás viedli k stanoveniu nasledujúcich hypotéz:

VH3: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

Rodičovský štýl bude analyzovaný samostatne o oboch rodičov

Vyhľadávanie opory analyzujeme samostatne v dvoch stratégiách a to vo vyhľadávaní emočnej opory a vyhľadávaní inštrumentálnej opory

H_{3.1} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{3.2} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom otca a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{3.3} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom matky a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{3.4} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom otca a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

VH4: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

Rodičovský štýl bude analyzovaný samostatne o oboch rodičov

Vyhľadávanie opory analyzujeme samostatne v dvoch stratégiách a to vo vyhľadávaní emočnej opory a vyhľadávaní inštrumentálnej opory

H_{4.1} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{4.2} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom otca a vyhľadávania inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{4.3} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom matky a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{4.4} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom otca a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

VH5: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi záporným emočným vzťahom s rodičmi (DIR, HOS, NED) a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

Rodičovské štýly „direktivita, hostilita a nedôslednosť“ budú analyzované samostatne u oboch rodičov.

Vyhľadávanie opory analyzujeme samostatne v dvoch stratégiách a to vo vyhľadávaní emočnej opory a vo vyhľadávaní inštrumentálnej opory.

H_{5.1} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi direktívnym výchovným štýlom matky a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.2} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi direktívnym výchovným štýlom otca a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.3} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi direktívnym výchovným štýlom matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{5.4} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi direktívnym výchovným štýlom otca a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{5.5} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom matky a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.6} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom otca a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.7} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{5.8} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom otca a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{5.9} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi výchovným štýlom „hostilita“ u matky a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.10} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi výchovným štýlom „hostilita“ u otca a vyhľadávaním emočnej opory u adolescentov.

H_{5.11} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi výchovným štýlom „hostilita“ u matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

H_{5.12} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi výchovným štýlom „hostilita“ u otca a vyhľadávaním inštrumentálnej opory u adolescentov.

VH6: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingovej stratégie vyhýbanie sa riešeniu problému u adolescentov.

Rodičovský štýl bude analyzovaný samostatne u oboch rodičov.

Vyhýbanie sa riešeniu problému analyzujeme samostatne.

H_{6.1} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom u matky a vyhýbaním sa riešeniu problému u adolescentov.

H_{6.2} Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným štýlom u otca a vyhýbaním sa riešeniu problému u adolescentov.

2 METÓDY

2.1 VÝSKUMNÝ SÚBOR

Výskumný súbor pozostáva z 205 žiakov zo stredných škôl, stredných odborných škôl a gymnázií. Jedná sa o žiakov 3. a 4. ročníkov z Banskobystrického kraja. Priemerný vek je 17,69 rokov, v rozmedzí od 16 do 20 rokov. Z celkového počtu participantov je dievčat 60,5% (N= 124) a chlapcov 39, 5% (N= 81). Rozdelenie účastníkov podľa typu navštevovanej školy uvádzame v tabuľke 4. Pre výber participantov sme aplikovali príležitostný výber, pričom účasť na výskume bola dobrovoľná a plne anonymná. Zbieranie údajov prebehlo v mesiacoch január – apríl 2012.

Tabuľka 4 Zloženie výskumného súboru podľa premennej názov strednej školy

Stredná škola	Počet chlapcov	Počet dievčat	spolu
<i>Športové gymnázium Banská Bystrica</i>	10	16	26
<i>Pedagogická a sociálna akadémia Lučenec</i>	0	22	22
<i>Stredná zravotná škola BB</i>	9	11	20
<i>Gymnázium Jozefa Gregora Tajovského BB</i>	1	16	17
<i>Gymnázium Andrea Sládkoviča BB</i>	29	37	66
<i>Spojená škola – SOŠ elektrotechnická BB</i>	11	0	11
<i>SOŠ Veľký Krtíš</i>	20	0	20
<i>SOŠ hotelových služieb a obchodu ZV</i>	1	22	23
Spolu	81	124	205

2.2 VÝSKUMNÉ METÓDY

V praktickej časti sa budeme venovať skúmaniu výchovných rodičovských štýlov a preferovaných copingových stratégií. Pre potreby nášho výskumu sme použili nasledovné metodiky.

Na zistenie informácií o preferovaných výchovných rodičovských štýloch v rodine adolescenta, sme použili dotazník Adolescent o rodičoch (ADOR), ktorý uvádzame v Prílohe A a stratégie zvládania sme overovali pomocou Dotazníka proaktívneho zvládania stresu pre adolescentov (PCI – Proactive coping inventory, Greenglassová a kol., 1999) (Príloha B).

2. 2. 1 Dotazník ADOR

ADOR je dotazník odvodený od pôvodného dotazníka CRBI (Children' Report of Parental Behavior Inventory, E.S: Schafer, 1965) a jeho autormi sú Matějček a Říčan (1983). Dotazník zisťuje postoje, konanie a výchovné praktiky rodičov (zvlášť pre matku a otca), tak ako sa javia deťom v puberte a adolescencii. Testový materiál tvoria dva dotazníky – jeden sa týka matky a druhý otca. Obidva sa skladajú z 50 položiek týkajúcich sa postojov a reakcií rodičov. Adolescent si má vybrať a označiť jednu z troch možností (Áno, Čiastočne, Nie). Autori korelačnou analýzou dospeli k nasledujúcim faktorom:

1. pozitívny záujem vs. hostilita
2. direktívnosť vs. autonómia
3. nedôslednosť

Vznikli tým oddelené škály pre protikladné póly pozitívny záujem/hostilita a direktívnosť/autonómia. (Matějček, Říčan, 1983; In: Šramová a kol., 2004)

2.2.2 Dotazník PCI

Pre dotazník PCI použijeme modifikovanú verziu, The proactive coping inventory for adolescents (PCI-A), ktorej autormi sú Greenglassová, Schwarzer a Laghi (2008) a do slovenčiny ju preložili M. Romanová a T. Sollár pod názvom Dotazník reakcií na každodenné udalosti. Dotazník obsahuje 55 položiek, ktoré patria pod 7 škál a adolescent pri každej položke označí jednu zo 4 možností (vôbec nie je pravda, sotva pravda, trochu viac pravda, úplná pravda).

Autorka definuje proaktívne stratégie zvládania stresu nasledovne (čísla v zátvorke predstavujú počet položiek v dotazníku, ktoré sa týkajú danej stratégie):

- *Proaktívny coping* – vytýčenie vlastných cieľov, uvažovanie a správanie sa zamerané na ich dosiahnutie. (14)
- *Reflektívny coping* – premýšľanie nad možnými variantmi konania, porovnávanie ich efektívnosti a vytváranie plánov pre ďalší postup. (11)
- *Strategické plánovanie* – realizácia plánov akcií dôležitých pre dosiahnutie cieľa a rozdelenie zložitých problémov, úloh na menšie časti. (4)

- *Preventívny coping* – zameranie sa na výskyt možných stresorov v budúcnosti a plánovanie potrebných akcií predtým než začne pôsobenie týchto stresorov. (10)
- *Vyhľadávanie inštrumentálnej opory* – získavanie rád, informácií a spätnej väzby súvisiacich s problémovou situáciou od iných ľudí. (8)
- *Vyhľadávanie emočnej opory* - prejavovanie vlastných pocitov, vyvolávanie empatie, hľadanie kontaktu a pomoci v okruhu svojich blízkych a známych za účelom zvládnutia stresu. (5)
- *Vyhýbanie sa riešeniu problému* – odkladanie zaoberania sa problémovou situáciou a jej riešenia na neskoršie obdobie (3) (Ficková; In: Ruiselová, 2009).

2.3 ŠTATISTICKÉ SPRACOVANIE ZÍSKANÝCH DÁT

Zozbierané dáta z dotazníkov sme štatisticky spracovali pomocou programu SPSS 13.0. Keďže sme robili komparáciu kvantitatívnych premenných, ako prvú sme skúmali ich distribúciu, ako podmienku normality. Distribúciu sme sledovali pri jednotlivých premenných pre položky dotazníka ADOR pre otca aj matku a následne aj pre položky dotazníka PCI. Vo všetkých prípadoch, boli koeficienty strmosti aj šikmosti nižšie ako 1, distribúcia bola jednovrcholová, podmienka normality bola splnená, čo nám umožnilo ako testovacie kritérium použiť parametrické testy. V našom výskume sme použili Studentov t-test pre dva nezávislé výbery a Pearsonov korelačný koeficient.

3. VÝSLEDKY

V rámci overovania stanovených výskumných hypotéz sme na zisťovanie rodových rozdielov v preferovaných copingových stratégiách a v percepcii výchovných rodičovských štýlov použili Studentov t-test pre dva nezávislé výbery a pre overenie vzťahu medzi výchovným štýlom a copingovými stratégiami sme použili Pearsonov korelačný koeficient. V nasledujúcej časti našej práce interpretujeme získané výsledky rozdelené do troch podkapitol. Prvé dve pojednávajú o rodových rozdieloch vo vnímaných výchovných rodičovských štýloch a v preferovaných copingových stratégiách a tretia podkapitola sa venuje našej hlavnej otázke, konkrétne vzťahu medzi copingom a vnímanými výchovnými rodičovskými štýlmi.

3.1. RODOVÉ ROZDIELY VO VNÍMANÝCH VÝCHOVNÝCH RODIČOVSKÝCH ŠTÝLOCH

V prvej časti nášho výskumu sme sa venovali overovaniu nasledovných hypotéz:

VH1: Predpokladáme, že existujú rozdiely v percipovaných výchovných štýloch medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.1} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „pozitívny záujem“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.2} Predpokladáme, že existujú rozdiely v „nedôslednom výchovnom štýle“ u matky medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.3} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „hostilita“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

H_{1.4} Predpokladáme, že existujú rozdiely vo výchovnom štýle „direktivita“ u otca medzi chlapcami a dievčatami.

Celkový počet členov výskumného súboru je 174, z dôvodu vylúčenia adolescentov z neúplných rodín, ktorých sme vopred požiadali, aby vyplnili dotazník ADOR iba pre toho člena rodiny, s ktorým žijú v spoločnej domácnosti. V neúplnej rodine žije z nášho súboru

31 adolescentov, z toho 26 žije iba s matkou a 5 iba s otcom.

Na základe výsledkov, boli podporené hypotézy, podľa ktorých priemerné skóre vo vybraných škálach pre hodnotenie otca a pre hodnotenie matky je štatisticky významne rozdielne medzi chlapcami a dievčatami.

Významné rozdiely sa potvrdili medzi chlapcami a dievčatami pri hodnotení otca vo faktoroch pre protikladné póly pozitívny záujem a hostilita (POZ/HOS), kde $t_{(172)} = -2,042$ a $p < 0,05$ (Tabuľka 5).

Tabuľka 5 Hodnotenie vnímaných výchovných štýlov otca u chlapcov a dievčat

Škály ADOR (otec)	Chlapci N= 71		Dievčatá N= 103		Rozdiely	
	AM	SD	AM	SD	t	p
POZ Pozitívny	11,44	4,869	12,73	4,549	-1,788	0,075
DIR Direktívny	8,99	3,310	8,14	3,652	1,567	0,119
HOS Hostilný	6,23	3,571	5,23	3,820	1,729	0,086
AUT Autonómny	10,46	4,222	11,11	4,826	-0,907	0,366
NED Nedôsledný	7,92	3,405	7,35	3,653	1,032	0,303
POZ/HOS	5,23	7,548	7,55	7,280	-2,042	0,043
DIR/AUT	-1,17	5,899	-2,97	7,255	1,734	0,085

Legenda: N – počet respondentov, AM – aritmetický priemer, SD – štandardná odchýlka, t – testovacie kritérium, p – hodnota pravdepodobnosti

Pri hodnotení matky sa potvrdili štatisticky významné rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v škálach pozitívny záujem (POZ), direktívnosť (DIR), hostilita (HOS) a vo faktoroch pre protikladné póly pozitívny záujem a hostilita (POZ/HOS) a direktívnosť a autonómia (DIR/AUT) (Tabuľka 5).

V škále pre pozitívny záujem matky je $t_{(172)} = 2,652$ v prospech dievčat pri $p < 0,01$. Chlapci vnímajú vyššiu mieru direktívnosti zo strany matky ($t_{(172)} = 3,412$ s $p < 0,01$ a tiež vyššiu mieru hostility, ($t_{(172)} = 2,262$ pri $p < 0,05$). Čo sa týka faktorov pre protikladné póly,

v prospech dievčat boli štatisticky významné výsledky pre protikladné póly pozitívny záujem a hostilita (POZ/HOS $t_{(172)} = 2,909$ s $p < 0,01$), zatiaľ čo v prospech chlapcov boli významné rozdiely pre póly direktívnosť a autonómia (DIR/AUT, kde $t_{(172)} = 2,259$ a $p < 0,05$).

Tabuľka 6 Hodnotenie vnímaných výchovných štýlov matky u chlapcov a dievčat

Škály ADOR (matka)	Chlapci N= 71		Dievčatá N= 103		Rozdiely	
	AM	SD	AM	SD	t	p
POZ Pozitívny	12,89	4,285	14,66	4,367	-2,652	0,009**
DIR Direktívny	11,28	3,343	9,49	3,416	3,412	0,001**
HOS Hostilný	7,32	3,737	5,95	4,064	2,262	0,025*
AUT Autonómny	10,14	4,24	10,80	4,216	-1,005	0,316
NED Nedôsledný	8,77	3,669	7,71	3,693	1,876	0,062
POZ/HOS	5,55	7,006	8,79	7,352	-2,909	0,004**
DIR/AUT	1,10	6,245	-1,12	6,431	2,259	0,025*

Legenda: N – počet respondentov, AM – aritmetický priemer, SD – štandardná odchýlka, t – testovacie kritérium, p – hodnota pravdepodobnosti

*korelácia je významná na hladine významnosti $p < 0,05$

**korelácia je významná na hladine významnosti $p < 0,01$

Vyjadrenie k overeniu hypotéz

V prvej výskumnej hypotéze sme predpokladali rozdiel v percipovanom výchovnom štýle medzi chlapcami a dievčatami. Na základe dosiahnutých signifikancií v tabuľkách 5 a 6 môžeme túto hypotézu potvrdiť. Rozdiely boli významné najmä v percipovaných výchovných štýloch, ktoré adolescenti vnímali u matky.

V rámci prvej hypotézy sme overovali aj jej čiastkové hypotézy, z ktorých sa ako štatisticky významná potvrdila $H_{1.1}$, ktorá predpokladala rozdiel vo výchovnom štýle „pozitívny záujem“ u otca medzi chlapcami a dievčatami. Významný rozdiel sme zaznamenali pri hrubom skóre pre protikladné póly pozitívny záujem a hostilita, kde dievčatá vnímali viac pozitívneho záujmu zo strany otca, ako chlapci.

V hypotéze H_{1,2} sme predpokladali rozdiely v „nedôslednom výchovnom štýle u matky, medzi chlapcami a dievčatami. Na základe získaných výsledkov prijímame časť hypotézy o vyššej percepcii nedôslednosti zo strany matky u chlapcov, pre celý výskumný súbor adolescentov. V skupine adolescentov z úplných rodín tento rozdiel nebol signifikantný.

Hypotézy H_{1,3} a H_{1,4} neboli potvrdené. Významný rozdiel sa vo výchovných štýloch hostilita a direktivita u otca neprejavil. Tento rozdiel však bol významný u matky.

3.1. RODOVÉ ROZDIELY V PREFEROVANÝCH COPINGOVÝCH STRATÉGIÁCH

Druhá časť nášho výskumu bola orientovaná na overenie týchto hypotéz:

VH2: Predpokladáme, že existujú rozdiely preferovaných copingových stratégiách medzi chlapcami a dievčatami.

H_{2,1} Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhľadávanie emočnej opory“.

H_{2,2}: Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhľadávanie inštrumentálnej opory“.

H_{2,3}: Predpokladáme, že existujú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v copingovej stratégii „vyhýbanie sa riešeniu problému“.

Do vyhodnotenia dotazníka PCI boli započítané všetky odpovede. Z uvedeného vyplýva, že výskumný súbor tvorilo 205 adolescentov, z toho 81 chlapcov a 124 dievčat. V tabuľke 7 sa nachádzajú výsledky Studentovho t-testu pre dva nezávislé výbery pre hrubé skóre dotazníka PCI. Výsledky obsahujú hrubé skóre pre jednotlivé dimenzie zvlášť pre chlapcov a zvlášť pre dievčatá.

Tabuľka 7 Priemerné hodnoty Studentovho t-testu pre dva nezávislé výbery pre dotazník PCI

Škály coping	Chlapci N= 81		Dievčatá N= 124		Rozdiely	
	AM	SD	AM	SD	t	p
Proaktívny coping	41,6049	6,18603	41,0887	6,20911	0,583	0,561
Reflektívny coping	30,9506	4,81119	30,25	5,20416	0,971	0,333
Strategické plánovanie	9,7037	2,45176	9,8629	2,55456	-0,443	0,658
Preventívny coping	28,8395	4,32278	29,5887	4,15749	-1,242	0,216
Vyhľadávanie inštrumentálnej opory	21,5802	4,32973	23,9677	4,1593	-3,953	0,000***
Vyhľadávanie emočnej opory	13,2099	2,78261	14,5968	2,76423	-3,503	0,001**
Vyhýbanie sa riešeniu problému	7,0247	1,90378	7,5887	2,16029	-1,914	0,057

Legenda: N – počet respondentov, AM – aritmetický priemer, SD – štandardná odchýlka, t – testovacie kritérium, p – hodnota pravdepodobnosti

*korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,05$

**korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,01$

***korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,001$

Z uvedeného vyplýva, že v porovnaní s chlapcami, dievčatá častejšie využívajú copingové stratégie vyhľadávania opory a mierne nad hranicou signifikantnosti bol v prospech dievčat aj rozdiel v preferovaní stratégie vyhýbanie sa riešeniu problému.

V škále pre vyhľadávanie inštrumentálnej opory bolo $t_{(203)} = 3,953$ v prospech dievčat pri $p < 0,001$ a v prospech dievčat bolo aj $t_{(203)} = 3,503$ pri $p < 0,01$ pre stratégiu vyhľadávanie emočnej opory.

Vyjadrenie k overeniu hypotéz

V druhej výskumnej hypotéze sme predpokladali rozdiel v preferovaných copingových stratégiách medzi chlapcami a dievčatami. Ako vidíme v tabuľke 7, naša hypotéza sa potvrdila a medzi chlapcami a dievčatami bol skutočný rozdiel. Konkrétne boli potvrdené aj čiastkové hypotézy $H_{2,1}$ a $H_{2,2}$, ktoré predpokladali štatisticky významný rozdiel medzi chlapcami a dievčatami v copingových stratégiách vyhľadávanie emočnej a vyhľadávanie inštrumentálnej opory. Dievčatá v našom výskume označili, že preferujú stratégie vyhľadávania opory, častejšie ako chlapci.

Hypotéza H_{2,3} nebola potvrdená, pretože rozdiel nebol štatisticky významný, hoci sa k štatistickej významnosti približoval.

Štatisticky významný rozdiel pri škále vyhýbanie sa riešeniu problému sa potvrdil v prospech dievčat $t_{(172)} = 2,210$ pri $p < 0,05$ v prípade, keď sme sledovali copingové stratégie v úplných a neúplných rodinách. V neúplných rodinách sa nepotvrdil žiadny štatisticky signifikantný rozdiel medzi chlapcami a dievčatami.

3.3 VZŤAH MEDZI VÝCHOVNÝMI RODIČOVSKÝMI ŠTÝLMÍ A COPINGOVÝMI STRATÉGIAMI

Jedným z výskumných cieľov našej práce bolo zistiť, či sa niektoré výchovné štýly vyskytujú častejšie vo vzťahu s niektorými copingovými stratégiami. Pre splnenie tohto cieľa sme si stanovili nasledujúce hypotézy:

VH3: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi pozitívnym výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

VH4: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

VH5: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi záporným emočným vzťahom s rodičmi (DIR, HOS, NED) a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory u adolescentov.

VH6: Predpokladáme, že existuje vzťah medzi nedôsledným výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingovej stratégie vyhýbanie sa riešeniu problému u adolescentov.

Podobne, ako v predchádzajúcej časti aj v tomto prípade sme do výsledkov zahrnuli všetkých adolescentov z výskumného súboru. Adolescenti z neúplných rodín, boli zahrnutí do výsledkov programom SPSS, podľa toho, či vyplnili dotazník pre otca, alebo pre matku (preto uvádzame vo výsledkoch rôzny počet respondentov). Na zistenie vzťahu medzi výchovou a copingovými stratégiami sme použili Pearsonov korelačný koeficient. Výsledky pre jednotlivé hypotézy uvádzame pre väčšiu prehľadnosť v tabuľkách.

Tabuľka 8: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného výchovného štýlu pozitívny záujem otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory

	CHLAPCI			
	PZ OTEC (N 74)		PZ MATKA (N 78)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	0,175	0,135	0,186	0,103
Hľadanie emočnej opory	0,181	0,124	0,286	0,011*
	DIEVČATÁ			
	PZ OTEC (N 105)		PZ MATKA (N 122)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	0,45	0,652	0,180	0,047*
Hľadanie emočnej opory	0,050	0,610	0,095	0,299
	SPOLU			
	PZ OTEC (N 179)		PZ MATKA (N 200)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	0,127	0,090	0,214	0,002**
Hľadanie emočnej opory	0,127	0,091	0,195	0,006**

Legenda: PZ - pozitívny záujem, N - počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hodnota pravdepodobnosti

*korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,05$

**korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,01$

Výsledky v tabuľke 8 poukazujú na vzťah medzi pozitívnym záujmom matky a hľadaním inštrumentálnej a emočnej opory v našom výskumnom súbore. Podrobnejšou analýzou sme však zistili, že pri pohľade na rodové rozdiely, štatisticky signifikantný ($p < 0,05$) vzťah existuje medzi pozitívnym záujmom matky a hľadaním emočnej opory v skupine chlapcov, kým v skupine dievčat existuje významný vzťah ($p < 0,05$) medzi percipovaným pozitívnym záujmom matky a vyhľadávaním inštrumentálnej opory.

Rovnakým postupom sme pokračovali aj pri overovaní vzťahu medzi percipovaným

autonómnym výchovným rodičovským štýlom a preferovaním stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. Výsledky uvádzame v tabuľke 9.

Tabuľka 9: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného autonómneho výchovného štýlu otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory

	CHLAPCI			
	AVS OTEC (N 74)		AVS MATKA (N 78)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	0,041	0,727	0,55	0,632
Hľadanie emočnej opory	0,272	0,019*	0,205	0,072
	DIEVČATÁ			
	AVS OTEC (N 105)		AVS MATKA (N 122)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	-0,105	0,289	-0,119	0,193
Hľadanie emočnej opory	-0,031	0,753	-0,106	0,246
	SPOLU			
	AVS OTEC (N 179)		AVS MATKA (N 200)	
	r	p	r	p
Hľadanie inštrumentálnej opory	-0,027	0,721	-0,036	0,616
Hľadanie emočnej opory	0,096	0,203	0,025	0,727

Legenda: AVS – autonómny výchovný štýl, N - počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p - hodnota pravdepodobnosti

*korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,05$

Z výsledkov vidíme, že medzi copingovými stratégiami zameranými na vyhľadávanie emočnej a inštrumentálnej opory a percipovaným autonómnym výchovným štýlom v celej skupine adolescentov nie je štatisticky významný vzťah. Pri podrobnej analýze sme však zistili v skupine chlapcov štatisticky významný ($p < 0,05$) vzťah medzi percipovaným autonómnym výchovným štýlom otca a vyhľadávaním emočnej opory ($r = 0,272$, $p < 0,05$).

Rovnako sme postupovali pri overovaní vzťahu medzi percipovaným záporným vzťahom s rodičmi a preferovaním stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. Za faktory záporného vzťahu s rodičmi sme pokladali vnímanú direktivitu, hostilitu a nedôslednosť rodičov. Výsledky uvádzame v tabuľke 10.

Tabuľka 10: Pearsonov koeficient korelácie vnímaných výchovných štýlov direktivita, hostilita a nedôslednosť otca, matky a preferovania copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory

OTEC (N 179)	Hľadanie inštrumentálnej opory		Hľadanie emočnej opory	
	r	p	r	p
Direktivita	0,056	0,457	0,042	0,581
Hostilita	-0,055	0,466	-0,037	0,627
Nedôslednosť	-0,053	0,484	-0,006	0,935
MATKA (N 200)	Hľadanie inštrumentálnej opory		Hľadanie emočnej opory	
	r	p	r	p
Direktivita	0,058	0,414	0,088	0,218
Hostilita	-0,045	0,531	-0,006	0,932
Nedôslednosť	-0,075	0,291	-0,023	0,744

Legenda: N - počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hodnota pravdepodobnosti

Keďže sa nepotvrdili štatisticky významné vzťahy medzi uvedenými štýlmi a stratégiami, urobili sme opäť koreláciu s rozdelením adolescentov podľa pohlavia. Ako štatisticky významné ($p < 0,01$) sa ukázali vzťahy medzi vyhľadávaním inštrumentálnej ($r = 0,239$, $p < 0,01$) a emočnej ($r = 0,297$, $p < 0,01$) opory u dievčat a percipovaným direktívnym výchovným štýlom zo strany matky. V tabuľke 11 uvádzame výsledky, ktoré sa ukázali ako štatisticky významné.

Tabuľka 11: Pearsonov koeficient korelácie vnímaného výchovného štýlu direktivita u matky a dievčatami preferovaných copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory

DIEVČATÁ (N 122)	Hľadanie inštrumentálnej opory		Hľadanie emočnej opory	
	r	p	r	p
Direktivita (matka)	0,239	0,008**	0,297	0,001**

Legenda: N - počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hodnota pravdepodobnosti

**korelácia je signifikantná na hladine významnosti $p < 0,01$

Medzi percipovaným nedôsledným výchovným štýlom a copingovou stratégiou vyhýbanie sa riešeniu problému sa nepotvrdil štatisticky signifikantný vzťah ani v celom súbore, ani pri rozdelení adolescentov podľa pohlavia. Výsledky uvádzame v tabuľke 12.

Tabuľka 12 Pearsonov koeficient korelácie vnímaného nedôsledného výchovného štýlu otca, matky a copingovej stratégie zameranej na vyhýbanie sa riešeniu problému

	CHLAPCI			
	NVS OTEC (N 74)		NVS MATKA (N 78)	
	r	p	r	p
Vyhýbanie sa riešeniu problému	-0,007	0,955	0,070	0,540
	DIEVČATÁ			
	NVS OTEC (N 105)		NVS MATKA (N 122)	
	r	p	r	p
Vyhýbanie sa riešeniu problému	0,161	0,101	0,091	0,319
	SPOLU			
	NVS OTEC (N 179)		NVS MATKA (N 200)	
	r	p	r	p
Vyhýbanie sa riešeniu problému	0,084	0,266	0,062	0,381

Legenda: AVS – nedôsledný výchovný štýl, N - počet respondentov, r – Pearsonov korelačný koeficient, p – hodnota pravdepodobnosti

Vyjadrenie k overeniu hypotéz

Výskumná hypotéza VH3 predpokladá existenciu vzťahu medzi výchovným rodičovským štýlom pozitívny záujem a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. Táto hypotéza bola v našom výskume potvrdená. Štatisticky významný vzťah ($p < 0,01$) sa potvrdil medzi percipovaným pozitívnym záujmom u matky a vyhľadávaním inštrumentálnej a emočnej opory. To znamená, že sa potvrdili hypotézy H_{3.1} a H_{3.3}.

Výskumná hypotéza VH4 predpokladá vzťah medzi autonómnym výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. V tomto prípade prijímame časť hypotézy o vzťahu medzi percipovaným autonómnym výchovným štýlom u otca a využívaním copingovej stratégie vyhľadávanie emočnej opory v skupine chlapcov.

Podobný výsledok sme získali pri overovaní VH5, v ktorej sme predpokladali, že existuje vzťah medzi percipovaným záporným emočným vzťahom s rodičmi, v škálach direktivita, hostilita a nedôslednosť, a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. V skupine všetkých adolescentov sme nezaznamenali signifikantný vzťah medzi skúmanými premennými, ale v skupine dievčat sa ukázal štatisticky signifikantný vzťah medzi vnímaným direktívnym výchovným štýlom matky a využívaním copingových stratégií vyhľadávanie emočnej a inštrumentálnej opory. Z tohto dôvodu prijímame časť stanovenej hypotézy o vzťahu medzi vnímaným direktívnym výchovným štýlom u matky a preferovaním stratégií vyhľadávania opory pre výskumný súbor dievčat.

Výskumná hypotéza VH6 predpokladá existenciu vzťahu medzi nedôsledným výchovným rodičovským štýlom a uprednostňovaním copingovej stratégie vyhýbanie sa riešeniu problému. V našom výskumnom súbore sa nepreukázal štatisticky signifikantný vzťah medzi týmito dvoma kategóriami ani pre hodnotenie otca, ani pre hodnotenie matky a ani pri rozdelení adolescentov do skupín podľa pohlavia. Hypotéza v tomto prípade nebola potvrdená.

Okrem testovania nami stanovených výskumných hypotéz sme urobili koreláciu všetkých výchovných rodičovských štýlov so všetkými copingovými stratégiami. Výsledky týchto korelácií uvádzame v Prílohe C. Ako štatisticky významné sa ukázali vzťahy medzi proaktívnym copingom a vnímanými výchovnými štýlmi hostilita ($r = -0,154$, $p = 0,039$) a faktormi pre protikladné póly direktivita a autonómia ($r = -0,158$, $p = 0,035$) u otca. Copingová stratégia strategické plánovanie bola v signifikantnom vzťahu s percipovaným autonómnym výchovným štýlom otca ($r = 0,148$, $p = 0,048$). Signifikantný vzťah s preventívnym copingom sme zaznamenali pre faktory pozitívny záujem ($r = 0,223$, $p = 0,003$), hostilita ($r = -0,202$, $p = 0,007$) a faktory pre protikladné póly pozitivita a hostilita ($r = 0,249$, $p = 0,001$) u otca.

V dotazníku pre matku sa ako štatisticky významný ukázal vzťah medzi proaktívnou copingovou stratégiou a percipovaným autonómnym výchovným štýlom ($r = 0,147$, $p = 0,038$). Faktory pre protikladné póly hostilita a direktivita boli v signifikantnom vzťahu so stratégiou vyhľadávanie inštrumentálnej opory.

4 DISKUSIA

Rodina môže byť miestom šťastia a spokojnosti, alebo naopak, miestom bolesti a utrpenia.

Každý človek túži žiť v šťastnej a fungujúcej rodine. Nie každý si však uvedomuje, že to, ako jeho rodina funguje, závisí najmä od neho samotného.

Posolstvo týchto myšlienok nás priviedlo k napísaniu práce, ktorú práve čítate a zrealizovaniu výskumu, cieľom ktorého bolo zistiť, ako sa podieľajú členovia rodiny na vytváraní tohto šťastného a pokojného miesta. Presnejšie povedané, sledovali sme význam rodičovskej výchovy pri výbere stratégií zvládania stresu u adolescentov. Na túto tému nájdeme v súčasnosti množstvo výskumov, ktoré svedčia o tom, že to, v akom prostredí dieťa vyrastá a ako vníma svoje sociálne okolie, a najmä rodičov, zohráva dôležitú úlohu v jeho živote. Štýl, akým rodičia vychovávajú svoje deti, má byť podkladom pre citový, vôľový, mentálny a tiež charakterový a kultúrny rozvoj dieťaťa. Rodinná výchova má vplyv na správanie a prežívanie dieťaťa a zároveň je determinantom mnohých charakteristík jedinca v dospelosti (Hušvétyová, Sarmány Schuller, 2004). O množstve syntetických prác, vychádzajúcich s empirických nálezov o vzťahu medzi výchovnými rodičovskými štýlmi a osobnostnými črtami dieťaťa v rôznych fázach jeho života hovorí Nakonečný (1997). Podiel matky a rodiny na utváraní osobnosti dieťaťa bol dokázaný rôznymi empirickými výskumami (napr. Šimová, 1994b, 1998; Matějček, 2000; Antoničová, 2002, Kováč, 2002 a pod.). Rodičia formujú osobnosť dieťaťa, učia ho základným sociálnym zručnostiam a medzi tie patrí aj vyrovnávanie sa so stresujúcimi udalosťami, prípadne reagovanie na ne. Spôsob, akým dieťa na vzniknutú stresovú situáciu reaguje, je ovplyvnený výchovou, ktorú vníma od svojich rodičov.

Neprimerané výchovné rodičovské štýly a chladné rodinné prostredie s minimálnym záujmom o deti, môže mať podiel na osvojení si dysfunkčných stratégií zvládania a s tým spojeným maladaptívnym, antisociálnym, alebo delikventným správaním, prejavujúcim sa napríklad agresivitou, užívaním návykových látok, alebo iným prestúpením zákona. (Gecková, 1999; Mihinová, 2000; Verešová, 2003; Hušvétyová, Sarmány Schuller 2004 a pod.) Naopak harmónia vo vzťahu rodič dieťa, ovplyvňuje vyššiu mieru sociálnych zručností, akceptáciu rovesníkov a nižšiu mieru agresivity dieťaťa (Criss, 2003).

V tejto kapitole budeme hovoriť o rodových rozdieloch v percepcii výchovných rodičovských štýlov a v preferovaní copingových stratégií a tiež o vzťahu medzi výchovou a týmito stratégiami.

4.1. Rodové rozdiely vo vnímaných výchovných rodičovských štýloch

Výchova je pôsobenie (v našom prípade rodičov) na dieťa, ktorého cieľom je zabezpečiť mu zdravý vývin v harmonických a priateľských podmienkach tak, aby sa v problémových situáciách u neho neobjavovalo rizikové správanie v podobe užívania drog, alebo iných dysfunkčných stratégií zvládania.

Doterajšie výskumy poukazujú na skutočnosť, že výchovné rodičovské štýly majú vplyv na osobnosť dieťaťa v rôznych aspektoch jeho vývinu, napríklad pri formovaní osobnostných črt (Rotterová, Čáp, 1979; Čáp, 1995...), na sebahodnotenie (Lajčiaková, Zaťková, 2004), ale aj na životnú spokojnosť (Uhláriková, 2010).

Pri komparácii nami získaných výsledkov s výsledkami iných autorov sme sa stretli s obmedzením v podobe meracích metód a terminológie. Ako obmedzenie vnímame skutočnosť, že autori zaoberajúci sa problematikou výchovy a výchovných rodičovských štýlov vo svojich výskumoch len zriedka používajú dotazník ADOR. Vo výskumoch v Česku a na Slovensku autori prevažne využívajú Dotazník pre zisťovanie spôsobu výchovy v rodine od Čápa a Boscheka (1994). Jeho použitie bolo aj z tohto dôvodu pre nás výzvou, ale pri vyhodnotení ho vidíme ako obmedzujúci faktor. Výchovné štýly a ich názvy sa nezhodujú s delením, v bežne používaných dotazníkoch. Preto ak chceme porovnávať získané výsledky, musíme našich sedem faktorov porovnať s názvami štýlov používanými v iných výskumoch.

Koteková a kol. (1998) opisuje autoritatívny výchovný štýl, ako štýl, ktorý je tvorený vysokým skóre pozitívneho záujmu (prípadne vysokým skóre vo faktoroch protikladných pólov POZ/HOS), poskytovaním autonómie a vnímaným nízkym skóre nedôslednosti. Autoritársky výchovný štýl tvorí vysoké skóre hostility (príp. nízke skóre POZ/HOS a vysoké skóre direktivity).

V tejto kapitole sa budeme venovať odpovediam na otázku, či existuje rozdiel medzi vnímanými rodičovskými výchovnými štýlmi u chlapcov a dievčat.

Výsledky nášho výskumu sú v súlade s výsledkami Šramovej, Lajčiakovej a Fichnovej (2004), ktoré hovoria o rodových rozdieloch v percipovaní výchovných rodičovských štýlov. Naším výskumom sme potvrdili rozdiel vo výchovných štýloch, ktoré adolescenti vnímali najmä u matky. Na základe výsledkov môžeme skonštatovať, že dievčatá vnímali viac pozitívneho záujmu zo strany otca, ako chlapci. Rovnako sa naše výsledky zhodujú

v rozdieloch medzi chlapcami a dievčatami vo vnímaní nedôslednosti zo strany matky. Pre náš výskum sa tento predpoklad potvrdil, len v skupine všetkých adolescentov. Vysokú mieru nedôslednosti vnímali aj adolescenti vo výskume Hušvétyovej a Sarmányho Schullera (2004). Súhlasíme s ich tvrdením, že vysoká miera nedôslednosti môže u adolescenta vyvolať pocit neistoty, pretože si nikdy nemôže byť istý požiadavkami rodiča a nevie, čo od neho môže očakávať. V našom výskume označili chlapci za nedôsledných (vo väčšej miere ako dievčatá) obidvoch rodičov, ale významný bol iba rozdiel v percepcii výchovného štýlu matky. Aj to len, ako už bolo spomenuté, v skupine všetkých členov výskumného súboru. Je možné predpokladať rovnaký výsledok aj pri pôvodne sledovanej skupine adolescentov, ktorí by pochádzali len z úplných rodín, ale ako možný limit, vidíme nízky počet adolescentov v našom výskumnom súbore. Zároveň upozorňujeme na skutočnosť, že výskumy iných autorov, ktorí používali dotazníky pre výchovné rodičovské štýly neuvádzajú informácie o tom, či pracovali len s úplnými rodinami, alebo žiadali participantov o vyplnenie položiek aj pre rodiča, s ktorým už nežijú v spoločnej domácnosti.

Dôvodom, prečo sme sa my rozhodli sledovať v našom výskume aj rozdiel medzi adolescentmi z neúplných rodín bol výskum Uhlárikovej (2010), v ktorom analyzovala životnú spokojnosť adolescentov v kontexte rodiny. Vo svojich hypotézach predpokladala vyššiu životnú spokojnosť v skupine adolescentov žijúcich v úplnej rodine. Výsledky výskumu, však formulované hypotézy nepotvrdili. Naopak, ukázalo sa, že významne vyššiu životnú spokojnosť vykazovali adolescenti, nezávisle od pohlavia, ktorí žili len s matkou. Autorka predpokladá ako možné vysvetlenie skutočnosť, že zverenie dieťaťa do opateru jedného rodiča, môže vzťah rodič – dieťa priniesť otvorenú komunikáciu, emočnú blízkosť a vzájomnosť medzi nimi (Uhláriková, 2004).

Šramová a kol. tiež hovoria o významných rozdieloch vo výchovných štýloch hostilita a direktivita zo strany otca v skupine chlapcov. Nám sa tieto výsledky nepotvrdili, ale objavili sme rozdiel vo vnímaní týchto dvoch štýlov u matky. Skutočnosť, že chlapci, v porovnaní s dievčatami vnímali vyššiu mieru hostility a direktivity u matky a nie u otca, môžeme vysvetliť znova výskumom spomínaných autoriek, ktoré okrem rodových rozdielov, sledovali aj rozdiel vo vnímaných štýloch z hľadiska veku adolescentov. Výsledky poukázali na to, že so stúpajúcim vekom chlapcov sa vnímanie hostility a direktivity otca znižuje. Ako vysvetlenie to môžeme brať z dôvodu, že ich výskumný súbor tvorili adolescenti vo veku 15-19 rokov, kým v našom výskumnom súbore

prevažovali starší participanti. Otázkou pre ďalšie skúmanie však ostáva, prečo tieto výchovné štýly chlapci percipovali vo vyššej miere ako dievčatá, práve vo výchove matky. Ďalším dôvodom, prečo sa touto otázkou ďalej zaoberať je aj skutočnosť, že našim výskumom sme vyvrátili aj výsledky výskumu Koubekovej (1995), ktorá analýzou výsledkov poukázala na pretrvávajúcu pozíciu matky, ako nositeľky pozitívnych emocionálnych impulzov, emocionálnej istoty a posilnenia v rodine, kým otec bol vnímaný ako autorita. Je síce pravdou, že aj dievčatá aj chlapci u matky vnímali vyšší pozitívny záujem, ale zároveň aj viac direktivity a menej autonómie. Nepotvrdila sa ani zhoda v predpoklade autorky, že otcovia sa viac venujú synom, ako dcéram, hoci na nich kladú pravdepodobne vyššie nároky (súdiac podľa hodnoty direktivity), ale na druhej strane chlapci pri nich vykazovali vyššiu hodnotu hostility a nedôslednosti, kým dievčatá zo strany otcov vnímali vyšší pozitívny záujem a väčšiu voľnosť vo výchove.

Informácie z výskumu sme porovnávali aj s výsledkami Gillernovej (2004), ktorá sledovala spôsob výchovy v súčasných českých rodinách z pohľadu adolescentov. Ako metódu použila spomínaný dotazník Čápa a Boscheka, tak sme si model deviatich polí spôsobu výchovy prispôbili výsledkom nami používaného dotazníka ADOR. Kým Gillernová uvádza ako najčastejšie percipovaný záporný emočný vzťah a rozporné riadenie (hostilitu), vnímané adolescentmi u oboch rodičov, ale vo významne vyššej miere u chlapcov, adolescenti z nášho súboru vykazovali ako najviac percipovaný pozitívny záujem vo výchove obidvoch rodičov (častejšie u matky). Vysokú mieru hostility zo strany obidvoch rodičov udávajú výsledky Gillernovej (2004), ale aj výsledky Hušvétyovej a Sarmányho Schullera (2004), kým nami získané informácie vykazujú hodnotu percipovanej hostility u oboch rodičov v norme. Zhodu medzi výsledkami sme objavili iba vo vyššej percepcii hostility chlapcami u obidvoch rodičov, vo všetkých spomínaných výskumoch, pričom vyššie skóre sme zaznamenali v hodnotení otcov. Naopak vysokú mieru direktivity, vnímajú od rodičov adolescenti z nášho výskumného súboru. Významný rozdiel bol v našom súbore medzi chlapcami a dievčatami, v prospech chlapcov, v percipovanej výchove matky, kým Gillernová (2004) uvádza vnímané vyššie skóre pre silné výchovné riadenie v skupine dievčat. Zhodu nemôžeme konštatovať ani vo vnímanej autonómii, keďže vo výskumnom súbore Gillernovej vnímajú väčšiu autonómiu chlapci, zatiaľ čo v skupine našich adolescentov, nachádzame vyššie hodnoty u dievčat. Dievčatá aj chlapci zároveň vnímajú vyššiu voľnosť zo strany otca, ako matky.

4.2 Rodové rozdiely v preferovaných copingových stratégiách

V realizovanom výskume sme sa sústredili na zisťovanie preferencie využívania jednotlivých stratégií zvládania. Zároveň sme rovnako, ako pri výchovných štýloch, sledovali rodové rozdiely v súbore stredoškôľakov.

Pri porovnávaní preferencie copingových stratégií sa významné rozdiely ukázali v stratégii vyhľadávania inštrumentálnej a emočnej opory. Potvrdili sa naše očakávania založené na predchádzajúcich výskumoch, ktoré predpokladali u dievčat častejšie využívanie týchto stratégií, ako u chlapcov (Baumgartner, 2009). V súvislosti s jeho výskumom zároveň predpokladáme, že častejšie využívajú tieto stratégie dievčatá, ktoré vnímajú priateľské a nekonfliktné vzťahy s rodičmi, pozitívny záujem, potrebnú mieru autonómie a nízku mieru nedôslednosti, čo podľa Kotekovej (1998) svedčí pre znaky autoritatívneho výchovného štýlu. Dôvod nášho predpokladu je významný vzťah vo výskume Baumgartnera (2009) medzi vzťahmi adolescentov s inými osobami a stratégiou vyhľadávania opory.

Naše výsledky sú v zhode s výsledkami výskumu Medvedovej (2003), ktoré hovoria o významnom vzťahu medzi celkovou spokojnosťou dievčat, spokojnosťou v rodine a so sebou a stratégiou hľadania emočnej opory. U chlapcov bola emočná opora vo vzťahu len so spokojnosťou so sebou. Zhoda s našim výskumom sa ukázala aj v stratégii vyhýbanie sa riešeniu problému, v tomto prípade konkrétne únikovými aktivitami u dievčat a spokojnosťou v rodine a s okolím. Táto korelácia je negatívna, čo svedčí o tom, že čím spokojnejšie sú dievčatá v rodine, tým menej často sa vyhýbajú riešeniu problému s ktorým sa stretnú.

Za prínosné považujeme zistenie o tom, že významný rozdiel v stratégii vyhýbanie sa riešeniu problému sa u dievčat potvrdil iba v súbore adolescentov žijúcich v úplných rodinách. Je síce pravdepodobné, že pri väčšom počte respondentov by sa mohol objaviť významný rozdiel aj v celej populácii adolescentov (keďže v našom súbore sa výsledok k štatistickej signifikantnosti približoval), ale my vidíme vo výsledku podnet pre ďalšie skúmanie. V nadväznosti na naše teoretické poznatky, môžeme predpokladať, že rozdiel sa objavil iba v úplných rodinách z iného dôvodu. Tým dôvodom vidíme skutočnosť, že adolescenti žijúci v neúplných rodinách (podľa výsledkov Uhlárikovej z roku 2010 najmä tí, ktorí žijú s matkou), majú lepší vzťah s rodičmi a preto nevyužívajú stratégiu vyhýbania sa problému. Práve v týchto rodinách by sa adolescenti mali častejšie obracať na oporu zo

strany matky.

Výskumy ďalej poukazujú na skutočnosť, že čím sú adolescenti spokojnejší v rodine, alebo so sebou, tým častejšie využívajú stratégiu proaktívny coping (v tomto prípade priame riešenie problému) (Medved'ová, 2003).

Naším výskumom sme podporili aj výsledky výskumu Frankovského (1999), ktorý sledoval rodové rozdiely v preferovaní copingových stratégií na vzorke 729 respondentov vo veku 18-50 rokov, s priemerným vekom 22,8 rokov a sledoval rozdiely medzi mužmi a ženami v 4 oblastiach: práca, zdravie, medzil'udské vzťahy a širšie morálno-existenčné otázky. Na všeobecnej úrovni stratégií zvládania sa preukázali rozdiely medzi mužmi a ženami v stratégii hľadanie sociálnej opory a samostatné riešenie v prospech žien. V oblasti zdravia sa preukázali opäť rovnaké rozdiely v skupine žien, kým muži sa častejšie vyhýbali riešeniu problému (Frankovský, 1999).

Vyhľadávanie sociálnej opory, ako častejšie využívanú stratégiu zvládania v záťažových situáciách v skupine žien potvrdil aj Sarmány Schuller (2000).

4.3 Vzťah medzi výchovnými rodičovskými štýlmi a copingovými stratégiami

Tretím a najdôležitejším okruhom, ktorému sme sa v predkladanej práci venovali, je vzťah medzi výchovnými rodičovskými štýlmi a copingovými stratégiami. Výskumom sme hľadali odpoveď na našu výskumnú otázku, či sa vyskytujú niektoré copingové stratégie častejšie vo vzťahu s určitým výchovným rodičovským štýlom.

Túto otázku považujeme za dôležitú, pretože nám otvára nový pohľad na správanie a prežívanie adolescentov. Sleduje, nakoľko výchova rodičov ovplyvňuje život ich detí. Množstvo výskumov sa zaoberá vplyvom výchovy na vznik problémového správania adolescentov. Problémové správanie znamená, že dieťa si neosvojilo funkčné stratégie zvládania a má problémy v socializácii. U takýchto detí sa objavuje maladaptívne správanie, vyššia miera agresivity a vo väčšej miere vyhľadávajú oporu v užívaní návykových látok. Predpokladáme, že keby sa na základe včasného zachytenia problémov v rodine, na základe uvedomenia si, že dieťa nemá dobré rodinné zázemie a zároveň preferuje dysfunkčné copingové stratégie, vykonala vhodná intervencia, zabránilo by sa zvyšovaniu počtu mladých delikventov v spoločnosti.

O vplyve rodičovského štýlu na rizikové správanie hovorí výskum Hušvétyovej

a Sarmányho Schullera (2004). Autori poukazujú na vzťah percipovanej hostility a nedôslednosti rodičov a rizikového správania v skupine adolescentov. Aj výsledky nášho výskumu svedčia o negatívnej korelácii medzi percipovanou hostilitou zo strany otca a proaktívnym copingom vo výskumnom súbore chlapcov. Potvrďuje to naše presvedčenie, že čím nižšie je skóre hostility, tým lepšie sa adolescent dokáže vyrovať so stresovou situáciou.

Taktiež adolescenti, ktorí vnímajú svojich rodičov ako relatívne srdečných, sa vyrovnávajú úspešnejšie so stresujúcimi situáciami, ako ich rovesníci, ktorých rodičia vyžadujú tvrdú disciplínu (Wagner, Cohen, Brook, 1996). Výsledky týchto autorov overila výskumná hypotéza VH3, v ktorej sme predpokladali existenciu vzťahu medzi výchovným rodičovským štýlom pozitívny záujem a uprednostňovaním copingových stratégií zameraných na vyhľadávanie opory. Táto hypotéza bola v našom výskume potvrdená. Chlapci, ktorí vnímali vysoký pozitívny záujem zo strany matky, častejšie využívali hľadanie emočnej opory, kým dievčatá, pri matkinom pozitívnom záujme vyhľadávali vo väčšej miere inštrumentálnu oporu.

Aj výskum Van Hecka, van Kasterene a Leidelmeijera (1991, In: Meester, Muris, 2004) na výskumnom súbore 15-19 ročných adolescentov poukázal na to, že vnímaná vrelosť zo strany rodičov je vo vzťahu s copingovými stratégiami vyhľadávanie inštrumentálnej a emočnej opory v skupine dievčat.

Shell, Roosa a Eisenberg (1991) zaznamenali vo svojom výskume vzťah medzi negatívnym výchovným štýlom zo strany matky a stratégiou vyhýbanie sa riešeniu problému.

Hardy et.al. (1993) uskutočnil výskum, kde u 9-10 ročných detí zisťoval najčastejšie odpovede na každodenné stresory. Výsledky ukázali, že deti, ktoré vnímali vrelosť zo strany matky využívali väčšiu škálu copingových stratégií a zároveň sa ukázalo, že tieto deti využívajú častejšie stratégiu vyhýbanie sa riešeniu problému v nekontrolovateľných situáciách.

V porovnaní s týmito výskumami, v našom výskumnom súbore sa nepotvrdil významný vzťah medzi niektorým výchovným štýlom a stratégiou vyhýbania. Čo sa však negatívneho vzťahu týka, zaznamenali sme významný vzťah medzi vnímaným direktívnym výchovným štýlom matky a stratégiami vyhľadávania emočnej a inštrumentálnej opory v skupine dievčat. Predpokladáme, že tento vzťah vznikol z podobných dôvodov, aké uvádzajú

napríklad Hušvétyová a Sarmány Schuller, ktorí hovoria o tom, že v ich výskume nebol preukázaný významný vzťah medzi direktívnym výchovným štýlom rodičov a rizikovým správaním detí. Ako dôvod, s ktorým sa aj my stotožňujeme udávajú skutočnosť, že dieťa od rodičov očakáva aj určité riadenie. Samozrejme, musíme si uvedomiť, že toto riadenie by malo byť v prijateľnej miere, ktorá je pre dieťa únosná a musí byť zároveň spojené s pozitívnym záujmom a porozumením zo strany rodiča. V opačnom prípade by hrozilo, že dieťa si pod ťarchou príkazov osvojí dysfunkčné stratégie zvládania a objaví sa u neho rizikové správanie.

Zaznamenali sme aj významný vzťah medzi vnímaným autonómnym výchovným štýlom otca a strategickým plánovaním a v skupine chlapcov aj s vyhľadávaním emočnej opory.

Hypotézu o vyhýbaní sa riešeniu problému vo vzťahu s nedôsledným výchovným štýlom sa nám v našom výskumnom súbore nepodarilo potvrdiť. Podporuje ju však aj výskum Hušvétyovej a Sarmányho Schullera (2004), ktorí vidia spojenie v percepcii nedôsledného výchovného štýlu, ako predpokladu pre vznik rizikového správania. Predpokladáme, že hypotéza by sa mohla potvrdiť pri väčšom počte respondentov a preto ju navrhujeme ako podnet pre ďalšie výskumy.

4.4 Obmedzenia výskumu

Pri kritickom pohľade na získané výsledky je potrebné skonštatovať, že všetky vzťahy v podobe korelácií, ktoré sme vo výsledkoch a diskusii opísali ako významné, sú síce štatisticky významné, ale pri sledovaní hodnoty korelácie uznávame, že tento vzťah bol len malý. To znamená, že síce sa preukázal, ale nebol až taký veľký, ako sa na prvý pohľad podľa výsledkov javilo.

Predpokladáme, že to môže byť zapríčinené malým počtom respondentov vo výskumnom súbore, ale tiež nesmieme zabudnúť na ostatné činitele vplývajúce na adolescentov. Je možné predpokladať, že hoci existuje určitý vzťah medzi výchovou rodičov a preferovaním istých copingových stratégií u adolescentov, ale väčší vplyv ako rodičia môžu mať v tomto období na adolescenta napríklad rovesníci.

Ako limit pre náš výskum vnímame aj skutočnosť, že informácie sme získavali len z jedného zdroja. V súvislosti s výsledkami iných autorov, vnímame chýbajúce informácie zo strany rodičov. Preto si myslíme, že v budúcnosti by bolo vhodné sledovať aj rozdiely v pohľade rodiča a dieťaťa na to, aké štýly výchovy sú podľa nich v rodine používané

a porovnať obidva pohľady s copingovými stratégiami, ktoré adolescent preferuje.

4.5 Aplikácia výskumu pre prax

Každá rodina má svoje špecifiká, každé dieťa si vyžaduje iný prístup zo strany rodičov a každý rodič vo výchove dieťaťa používa inú formu výchovného rodičovského štýlu. Porovnávajúc nami získané výsledky a závery výskumov iných autorov, považujeme za dôležitú spoluprácu rodičov s inými inštitúciami podieľajúcimi sa na výchove detí. Hoci všetky teórie hovoria o tom, že rodina je primárnou inštitúciou, ktorá má dieťaťu poskytnúť pocit bezpečia, často krát tomu tak nie je.

V dnešnej uponáhľanej dobe sa spoločníkmi adolescentov stávajú televízia, počítačové hry a internet a znižuje sa komunikácia medzi rodičmi a dieťaťom. Rodičia nemajú čas si večer, keď prídu unavení z práce, sadnúť si na pár minút s dieťaťom a prebrať udalosti uplynulého dňa. Skľučujúcejším, ako táto skutočnosť je fakt, že rodičia (a možno ani adolescenti) si tento nedostatok komunikácie ani neuvedomujú a majú pocit, že v ich rodine je všetko v poriadku. To, že tomu tak nemusí byť zistia napríklad, keď ich dieťa začne mať problémy v škole, alebo v správaní a oni sa dostanú do ambulancie psychológa. Ten im môže dať vyplniť dotazník zameraný na vnímané výchovné rodičovské štýly a vtedy sa ukážu rozdiely v tom, ako výchovu v rodine vnímajú rodičia a ako ju vnímajú adolescenti.

Predchádzajúce výskumy ukázali rozdiel v tom, ako vnímajú rodinné prostredie rodičia a ako deti. Kým rodičia mali pocit, že fungujú v harmonickom, spokojnom a zároveň otvorenom prostredí pre citové prejavy a vyjadrenie vlastných názorov, deti prostredie vnímali ako poznačené konfliktami a nedôsledným výchovným rodičovským štýlom.

Práve tieto závery nás viedli k uvažovaniu, ako čo najefektívnejšie zlepšiť informovanosť rodičov o tom, že správanie ich detí a ich schopnosť čeliť náročným životným situáciám, je do značnej miery ovplyvnená tým, akú výchovu im oni ponúkajú v rodine.

Považujeme za dôležité začať s touto „kampaňou“ už v detstve. V súčasnosti sa stále populárnejšími stávajú predpôrodné kurzy, kde napríklad, len tak medzi rečou, môžeme budúcim rodičom vstúpovať dôležitosť ich lásky a podpory pre zdravý vývin ich dieťaťa. Následne by sa mala zabezpečiť väčšia spolupráca medzi materskými školami a rodičmi a tiež spolupráca školských psychológov (prípadne výchovných poradcov) s rodičmi. Šírenie tejto myšlienky všade, kde je to možné, považujeme za dôležitú prevenciu, ktorá by nemusela stáť žiadne náklady. Stačí, keď budeme rodičom prízvukovať, aká dôležitá je ich

výchova pre správne vyrovnávanie sa dieťaťa so stresovými situáciami, ktorým musí každodenne vo väčšej, či menšej miere čeliť.

Okrem šírenia „kampane správneho výchovného štýlu“ môžeme rodičom ponúknuť spoluprácu a podporu pri výchove, v podobe individuálnych, alebo skupinových sedení, kde budeme môcť hľadať slabé stránky vo výchove a podporovať ich nápravu. Túto možnosť považujeme za dôležitú najmä v rodinách, kde hrozí, alebo už prepuklo rizikové správanie dieťaťa a rodičia majú pocit, že sami na jeho výchovu nestačia.

Zároveň popri rozširovaní tejto myšlienky v skupine rodičov, považujeme za správne zaradenie predmetu výchovy k manželstvu a rodičovstvu do školských osnov. Dôvodom k tomuto presvedčeniu je na jednej strane skutočnosť, že aj deti budú informované o tom, že sa podieľajú na zdravom fungovaní rodiny, ako systému a na druhej strane, budú informované o dôležitosti harmonického vzťahu rodič – dieťa, ešte pred tým, ako privedú na svet svoje potomstvo.

Pozitívom tejto „kampane“ je jej jednoduchosť, pretože vo svojej základnej forme nevyžaduje ochotu rodičov na spolupráci. Jedná sa len o to, že pri každej príležitosti (napríklad rodičovskom združení) im bude pripomínané, akí sú pre svoje deti dôležití.

Ako limity tohto programu vidíme možnú neochotu zo strany škôl, prípadne nemocníc spolupracovať.

ZÁVER

Práca, ktorú ste práve dočítali sa venovala výchovným rodičovským štýlom a stratégiám zvládania u adolescentov. V teoretickej časti sme si priblížili pojmy rodina, rodinná výchova, obdobie adolescencie a s ním spojené zmeny v živote adolescentov a ich rodičov a tiež sme sa venovali copingovým stratégiám, pomocou ktorých sa adolescenti môžu vyrovnáť s náročnými životnými situáciami, ktorým sú vo svojom živote vystavovaní.

Hlavným cieľom nášho výskumu bolo zistiť, či existuje vzťah medzi percipovanými výchovnými rodičovskými štýlmi a preferovaním konkrétnych stratégií zvládania u adolescentov.

Tento vzťah sme overovali na výskumnom súbore žiakov stredných škôl a to tak, že sme im administrovali dva dotazníky. Prvým bol dotazník ADOR, ktorý zisťoval, aké výchovné rodičovské štýly vnímajú adolescenti u svojich rodičov a aké sú rozdiely medzi chlapcami a dievčatami v tejto percepcii. Druhý dotazník bol dotazník PCI, ktorého výsledky nám priniesli údaje o používaných copingových stratégiách u týchto študentov a tiež poukázal na rodové rozdiely pri ich preferencii.

Výsledky priniesli odpovede na naše výskumné otázky a potvrdili hypotézy o rodových rozdieloch v percepcii výchovných rodičovských štýlov u adolescentov a tiež o rodových rozdieloch v preferovaní copingových stratégií. Bol zaznamenaný vzťah medzi vnímanými výchovnými rodičovskými štýlmi a preferenciou copingových stratégií u adolescentov, ale hodnoty tohto vzťahu boli malé, čo nás viedlo k stanoveniu otázok pre ďalšie výskumy. Jednou z nich je, či výsledok nebol ovplyvnený nízkym počtom respondentov v jednotlivých súboroch, čím navrhujeme do budúca zvýšiť tento počet. Druhá otázka berie do úvahy vplyv ostatných faktorov na stratégie zvládania. Z tohto dôvodu by sme do ďalšieho výskumu navrhovali zapracovať metódy, ktoré by výchovné rodičovské štýly porovnávali napríklad s vplyvom rovesníkov, ktorý by mohol byť práve v období adolescencie vyšší, ako vplyv rodičov.

Vo všeobecnosti však môžeme skonštatovať, že sme splnili výskumné ciele a považujeme náš výskum za prínosný, pretože nám pootvoril cestu do životov adolescentov a ukázal, že niektoré rodiny by naozaj potrebovali podporu pri výchove svojich detí, aby boli vzťahy v nich harmonickejšie a ich členovia spokojnejší.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AUNOLA, K. – STATTIN, H. – NURMI, J. E. 2000. Parenting styles and adolescent's achievement strategies. In: Journal of adolescence. [online]. 2000, vol. 38, no. 2, p. 205-222 [cit. 2012-1-4]. Dostupné na internete: <
<http://www.mendeley.com/research/parenting-styles-adolescents-achievement-strategies/#>
>

BAKOŠOVÁ, Z. 1994. *Sociálna pedagogika*. (Vybrané problémy). Bratislava: FF UK, 1994. 80s. ISBN 80-223-0817-X.

BAUMGARTNER, F. 2010. Stratégie zvládania vo vzťahu k psychologickej osobnej pohode v súbore vysokoškolákov. In: BLATNÝ, M. a kol. *Sociálne procesy a osobnosť 2009*. Sborník príspevku. Brno: PsÚ AV ČR, v.v.i., 2010. 372s. ISBN 978-80-96174-15-0.

BAUMGARTNER, F. 2001. Zvládanie stresu – coping. In: J. Výrost & I. Slaměník (Eds.), *Aplikovaná sociální psychologie II*. (s.191-208). Praha: Grada Publishing. 2001.

BAUMRIND, D. 1982. Reciprocal rights and responsibilities in parent-child relations. In: *Taking sides: Clashing views on controversial issues*. UK: Dushkin, Guilford, p. 258.

BEDNAR, D.E., - FISHER, T.D. 2003. Peer referencing in adolescent decision making as a function of perceived parenting style. In: *Adolescence*. 2003, vol. 38, p. 607-621.

BRATSKÁ, M. 2001. *Zisky a straty v záťažových situáciách alebo Príprava na život*. Bratislava: Práca, 2001. 325 s. ISBN 80-70942-92-4.

BŘICHÁČEK, M. – MIKŠÍK, O. 1982. Vztah medzi stylem rodinné výchovy v dětství a strukturou psychických zátěží v dospělosti. In: *Československá psychologie*. [online]. 1982, vol. 26. no.3. p. 214-221 [cit. 2012-10-4] Dostupné na internete: <
<http://psycnet.apa.org/psycinfo/1983-27999-001>

CAMPBELL, R. 1993. *Hledám svou cestu*. Praha: Návrat, 1993. 128 s. ISBN 80-85495-22-8.

CRISS, M.M et al. 2003. Mother-Son Synchrony in Middle Childhood: Relation to Antisocial Behavior. In: *Social Development*. 2003, vol.12. no. 3, s. 380-396.

ČAČKA, O. 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0.

ČÁP, J. 1995. Spůsob výchovy v rodině a jeho interakce s dalšími podmínkami ve vývoji dítěte. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1995, roč. 30. č. 2, s. 147-163.

ČÁP, J. 1996. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3.

ČÁP, J. - BOSCHEK, P. 1998. Spůsob výchovy v rodině a osobnost dítěte. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1998, vol. 33. no. 1, s. 35-44.

ČÁP, J. - BOSCHEK, P. 1994. *Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině: Příručka*. Brno: Psychodiagnostika, 1994. 108 s.

ČÁP, J. - MAREŠ, J. 2007. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

DOBSON, J. 1995. *Výchova dětí*. Brno: Nová naděje, 1995. 240 s. ISBN 80-901726-5-2.

DUSEK, J. B. – DANKO, M. 1994. Adolescent Coping Styles and Perceptions of Parental Child Rearing. In: *Journal of Adolescent Research*. [online]. 1994. vol. 9. no. 4. p. 412-426 [cit. 2012-30-3] Dostupné na internete: < <http://jar.sagepub.com/content/9/4/412.abstract> >

FICKOVÁ, E. 1993. Determinanty zvládnutia stresu: I. Teoretické prístupy. *Československá psychologie*. 1993, roč. 37, č.1. s. 37-45.

FRANKOVSKÝ, M. 1999. Interpohlavné súvislosti stratégií správania v náročných životných situáciách. In: OBERTA, R. – TITURISOVÁ, O. *Zvládanie psychickej záťaže a stresu. Zborník príspevkov z Trenčianskych psychologických dní 1.–2. 7. 1999*. Bratislava: MOSR, 2000, s. 219-222.

GECKOVÁ, A. 1998. Výskyt výchovne problémového správania v skupinách učňovskej mládeže. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. ISSN 0555-5574. 1998, roč. 33. č.1. s.57.

GILLERNOVÁ I. 2004. Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. - SOBOTKOVÁ, I. *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005.

GURÁŇ, P. – FILADELFIOVÁ, J. 1995. *Rodina a poznávanie*. Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny, 1995.

GURŇÁKOVÁ, J. 2000. Negative self-esteem and preferred coping strategies in slovak university students. In: *Studia psychologica*. 2000, vol. 42. no. 1-2, p. 75-86.

HARDY, D. F. - POWER, T. G. - JAEDICKE, S. 1993. Examining the relation of parenting to children's coping with everyday stress. In: *Child Development*, 1993, vol. 64, p. 1829–1841.

HUŠVÉTYOVÁ, J. - SARMÁNY SCHULLER, I. 2004. Štýly rodinnej výchovy a ich možný dopad na vznik problémového správania detí. In: HELLER, D. - PROCHÁZKOVÁ, J. - SOBOTKOVÁ, I. *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1059-1

KAPUCIAN, J. 2007. Postavenie rodiny v spoločnosti. In: KRATOCHVÍLOVÁ, E. a kol.

2007. *Úvod do pedagogiky*. Trnava: TU PF, 2007. 168s. ISBN 978-80-8082-145-6

KARAFFOVÁ, E. (školiťel Baumgartner, F.) 2010. *Stratégie zvládania u dospievajúcich s telesným postihnutím a možnosti intervenčného pôsobenia*: dizertačná práca. Brno: Masarykova univerzita: 2010. 203 s.

KEBZA, V. 2005. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005. 264 s. ISBN 80-200-1307-5.

KOVÁČOVÁ, D. (školiťel BUREŠOVÁ, I.) 2008. *Sebahodnotenie a rizikové správanie v adolescencii*: diplomová práca. Brno: Filozofická fakulta Masarykovej Univerzity v Brne. 2008. 101s.

KOTEKOVÁ, R. 1998. *Psychológia rodiny*. Michalovce: PeGaS s.r.o. 1998. 131s. ISBN 80-967901-0-2.

KOUBEKOVÁ, E. 1995. Niektoré charakteristiky výchovných prístupov v súčasných slovenských rodinách. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1995. roč. 30, č. 2, s. 164-170.

KRATOCHVÍL, S. 1985. *Manželská terapia*. Praha: Avicenum, 1985. ISBN 80-7178-382-3.

KŘVOHLAVÝ, J. 1994. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum, 1994. 190s. ISBN 80-7169-121-6.

LABÁTH, V a kol. 2001. *Riziková mládež*. Praha: Slon, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

LAJČIAKOVÁ, P. - ZAŤKOVÁ, M. 2004. Percepčia výchovných štýlov v rodine a sebahodnotenie adolescentov - prvé výskumné zistenia. In DŽUKA, J. *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov : PU, 2004. 522 s. ISBN 80-8068-282-8.

LAUROVÁ, M. (školiťel BLATNÝ, M.) 2007. *Zvládanie záťaže u učitel'ov*. diplomová práca. Brno: Filozofická fakulta Masarykovej Univerzity v Brne. 2007. 101 s.

LOBBOVÁ, E. (školiťel' MIŇOVÁ, M.) 2007. *Vplyv rodičovskej výchovy na výchovno-vzdelávací proces v materskej škole*: diplomová práca. Prešov: Prešovská univerzita. 2007. 138 s.

LOVASOVÁ, L. 2006. *Rodinné vzťahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s. 32s. ISBN 80-86991-66-0.

LOVAŠ, L. 1997. Vplyv situácie a pohlavia na správanie v náročných situáciách. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1997, roč. 32. č. 2. s. 144-148.

MACCOBY, E. E. - MARTIN, J. A. 1983. *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. In: P. H. Mussen (Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization Personality and Social Development* (4th ed., pp. 1-101). New York: Wiley.

MANNIOVÁ, J. 2007. Rodičovská autorita a štýly výchovy – činitele ovplyvňujúce výchovu v rodine. In: *Pedagogická orientace*. 2007, roč.17. č.1. s. 34-44.

MATĚJČEK, Z. - ŘÍČAN, P. 1983. *ADOR : Dotazník rodičovského jednání a postojů pro adolescence*. Bratislava : Psychodiagnostické a didaktické testy, n.p., 1983. 60 s.

MATĚJČEK, Z. 1996. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, s.r.o., 1996. 143s. ISBN 80-7178-085-5.

MATOUŠEK, O. a kol. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 380 s. ISBN 80-7178-584-2.

MEDVEĐOVÁ, L. 2003. *Stratégie a efektívnosť zvládania v kontexte prežívania subjektívnej pohody v ranej adolescencii*. In: SVOBODA, M. – HUMPOLÍČEK, P. – HUMPOLÍČKOVÁ, J. *Sociální procesy a osobnost 2003*. Sborník příspěvku 6. ročníku konference na tému Sociální procesy a osobnost. Brno: Psychologický ústav FF MU v Brně, 2003. 308s. ISBN 80-866633-09-8.

MATUD, M. P. 2004. Gender differences in stress and coping styles. In: *Personality and Individual Differences*. 2004. Vol. 37. no. 7. s.1401-1415.

MEESTERS, C. - MURIS, P. 2004. *Perceived parental rearing behaviours and coping in young adolescents*. In: *Personality and Individual Differences*. [online]. 2004, vol. 37. no. 3. p. 513-522 [cit. 2012-3-4]. Dostupné na internete: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886903003799> >

MIHINOVÁ, B. 2000. Špecifická osobnostnej štruktúry adolescentov s poruchami správania. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 2000, roč..35 č. 2. s. 110-120.

MILLER, J.M. – DILORIO C. – DUDLEY W. 2002. *Parenting style and adolescent's reaction to conflict: is there a relationship?* In: *The Journal of Adolescent Health*. [online]. 2002. Vol. 31, no. 6, p. 463 – 468 [cit. 2012-31-3]. Dostupné na internete: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12457579> >

MINUCHIN, S. 1974. *Families & family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974. 268 s. ISBN 0-674-29236-7.

NAKONEČNÝ, M. 1997. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. 438s. ISBN 80-200-0625-7.

NOOM, Marc J., DEKOVIC, Maja, MEEUS, Wim H. J. 1999. *Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: a double-edged sword?* [online]. 1999, [cit. 4-3-2012]. Dostupné z Science Direct: <<http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=1203665> >

ORAVCOVÁ, J. - ĎURICOVÁ, L. - BINDASOVÁ, O. 2007. *Psychológia rodiny*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007. 366 s. ISBN 978-80-8083-490-6.

PERNEROVÁ, R.A. 2000. *Tabu v rodinné komunikaci*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. 161s. ISBN 80-7178-363-3.

PREKOPOVÁ, J. 2000. *Malý tyran*. Praha: Portál, 1999, 158s. ISBN 80-7178-319-6.

ROTTEROVÁ, B. - ČÁP, J. 1979. Působení způsobu výchovy na formování všestranně rozvinuté osobnosti. In *Československá psychologie*, 1979, roč. 23, č. 2, s. 165-179.

ROZINAJOVÁ, H. 1988. *Pedagogika pre rodičov*. Martin: Osveta, 1988. 270s. 70-057-88-PPR

ROZINAJOVÁ, H. 1992. *Základy rodinnej výchovy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1992. 188s. ISBN 80-08-01310-9.

RUISELOVÁ, Z. a kol. 2009. *Kontrafaktové myslenie a osobnosť*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV: Slovak Academic Press. 2009. ISBN – 978-80-88910-27-5.

SARMÁNY SCHULLER, I. 1992. Indikátor stratégií zvládania. In: PROKOPČÁKOVÁ, A. - RUISEL, I. *Praktická inteligencia II*. Bratislava: ÚEP SAV, 1992, s. 44-51.

SHELL, R. M. - ROOSA, M. W. - EISENBERG, N. 1991. Family and parent-child relationship influences on children's coping strategies. *Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development*, Seattle, WA, April.

SOBOTKOVÁ, I. 2001. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, s.r.o., 2001. 173s. ISBN 978-80-7178-559-0.

SVOBODOVÁ, M. (školiťel': PROKOPOVÁ, A.) 2010. Zvládání stresu u žáku na 2. stupni ZŠ: diplomová práce. Brno: MU PF, 2010. 77s.

STEINBERG, L. 1993. *Adolescence*. New York: McGraw – Hill, 1993. ISBN 0-07-061218-8.

ŠATÁNEK, J. 2004 (a). Súčasná rodina a jej premeny. In: *Rodinné prostredie ako faktor*

socializácie a personalizácie osobnosti dieťaťa. Zborník čiastkových výstupov z riešenia vedecko – výskumnej úlohy VEGA 1/0244/03. Banská Bystrica: FHV UMB. ISBN 80-8083-015-0.

ŠATÁNEK, J. 2004 (b). *Komunikácia v rodine*. Banská Bystrica: FHV UMB. ISBN 80-8055-981-3

ŠRAMOVÁ, B.- LAJČIAKOVÁ, P. - FICHNOVÁ, K. 2004. Hodnotenia štýlu výchovy uplatňovaného v rodine adolescentov. In: Džuka, J. *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov : PU, 2004, s. 459-468

UHLÁRIKOVÁ, J. 2010. Analýza životnej spokojnosti adolescentov v kontexte rodiny a rodinného prostredia. In: *E-psychologie* [online]. 2010, roč. 4. č. 4, s. 10-18 [cit. 2012-12-4]. Dostupný na internete: < <http://e-psycholog.eu/pdf/uhlarikova.pdf>>. ISSN 1802-8853.

VÁGNEROVÁ, M. 1999. *Psychopatologie pre pomáhajúci profesie*. Praha: Portál, s.r.o., 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VALIHOROVÁ, M. Kapitoly zo psychológie výchovy. Žilina: EDIS – vydavateľstvo Žilinskej univerzity pre Inštitút priemyselnej výroby, 2011. 111s. ISBN 978-80-554-0351-9.

VANÍČKOVÁ, J. 2007. *Mezi dospíváním a dospělostí: z pohledu mladých žen: rigorózní práce*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity, 2007. 201 s.

VIŠŇOVSKÝ L. a kol. 2007. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica: UMB PF BB, 2007. ISBN 978-80-8083-443-2.

VEREŠOVÁ, M. 2003. Maladaptívne rizikové správanie pubescentov a emočné charakteristiky ich rodičov. In Sarmány Schuller, I. *Psychologické dni v Trenčíne, 17-19.9.2003*. Bratislava, 2003. ISBN 80-88982-75-8.

WAGNER, B. M. – COHEN, P. – BROOK, J. S. 1996. *Parent/Adolescent Relationships*

Moderators of the Effects of Stressful Life Events. In: *Journal of Adolescent Research*. [online]. 1996. Vol. 11. No. 3. p. 347-374 [cit. 2012-30-3] Dostupné na internete: < <http://jar.sagepub.com/content/11/3/347.abstract> >

WOLFRADT, U. – HEMPEL, S. – MILES, J. 2003. Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. In: *Personality and Individual Differences*. [online] 2003. Vol. 34, No. 3, p. 521-532 ISSN: 01918869 [cit. 2012-1-4]. Dostupné na internete: < <http://www.mendeley.com/research/perceived-parenting-styles-depersonalisation-anxiety-and-coping-bahaviour-in-adolescents/> >

PRÍLOHY